ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑι

ΤΟ

ΕΝ ΤΡΙΚΚΗι ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΝ

ΥΠΟ

Π. ΚΑΣΤΡΙΩΤΟΥ
Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Δ. Γ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ
Ὁδὸς Πραξιτέλους, 8
1903

Kjellberg

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑι

ΤΟ

ΕΝ ΤΡΙΚΚΗι ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΝ

ΥΠΟ

Π. ΚΑΣΤΡΙΩΤΟΥ
Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Δ. Γ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ
Ὁδὸς Πραξιτέλους, 8
1903

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΤΩι ΔΗΜΩι ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ

ΦΙΛΟΤΙΜΩΣ ΧΟΡΗΓΗΣΑΝΤΙ ΤΗΝ ΔΑΠΑΝΗΝ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΡΙΚΚΗι

ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ χρόνου μακροῦ ἤρξατο ὁ ἀρχαιολογικὸς κόσμος μετὰ προσοχῆς καὶ ἐλπίδων νὰ στρέφῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὰς Θεσσαλικὰς χώρας καὶ νὰ κρατύνηται ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ὑπὸ τὴν γῆν τῆς Θεσσαλίας ἀδύνατον νὰ μὴ κρύπτωνται σαφῆ καὶ διδακτικὰ ἴχνη παναρχαίου πολιτισμοῦ, ἐπειδὴ ἀναμφίβολον ὅτι ἐν τοῖς Θεσσαλικοῖς πεδίοις ἔζησαν καὶ ηὔξησαν λαοὶ πανάρχαιοι, συρράξεις δὲ καὶ μεταναστεύσεις ἐθνῶν καὶ λαῶν ἐκεῖθεν τὸ πρῶτον ἀρξάμεναι, μετεδόθησαν καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Ἐκ τῆς μακρᾶς ταύτης ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις διαπάλης τῶν βορειοτέρων λαῶν, διὰ τῆς Πίνδου εἰς τὰ Θεσσαλικὰ πεδία εἰσορμησάντων, ἔθνη καὶ οἰκήσεις ἀνετράπησαν καὶ ἐξέλιπον, καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπεια ἐτάφη ἴσως πολιτισμὸς περίεργος καὶ διδακτικός, οὗτινος μόλις μία πτυχὴ ἀνεσύρθη διὰ τῶν παρὰ τὸ Διμίνι[1] καὶ Σέσκλον [2] τοῦ Βόλου καὶ τὸν παρὰ τὸ Βελεστῖνον (ἀρχαίας Φερὰς) Πιλὰφ - Τεπὲν γενομένων περισπουδάστων ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν ὑπὸ τῶν ἐφόρων κ. Β. Στάη καὶ Χρ. Τσούντα, καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς διὰ τοῦ ἑταίρου αὐτῆς κ. Edmonds, καθ' ἃς οἰκήσεις καὶ ἀκροπόλεις λαοῦ πολλῷ ἀρχαιοτέρου τοῦ Μυκηναϊκοῦ καὶ τοῦ Κυκλαδικοῦ ἀνεφάνησαν.

Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται, αἱ μόναι μέχρι τοῦδε συστηματικῶς γενόμεναι, εἰ καὶ περιωρίσθησαν ἐν μικρῷ χώρῳ κατέ-

---

1. Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1886 καὶ 1901—Mittheilungen 1886.

2. Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1901.

3. C. D. Edmonds. The Journal of Hellenic Studies 1899, σελ. 325.

δειξαν ὅμως ὁποῖος πολιτισμὸς κρύπτεται ὑπὸ τὰς βαθείας ἐπιχώσεις τῆς Θεσσαλικῆς γῆς καὶ πόσα ἀπροσδόκητα ὅλως καὶ διδακτικὰ πορίσματα περὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου πολιτισμοῦ θέλουσιν ἰδεῖ τὸ φῶς διὰ τῆς σκαπάνης τοῦ ἀρχαιολόγου ἐρευνητοῦ.

Καὶ πρὸ τούτων ἐγένοντό τινες ἀνασκαφαὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀλλ' ὅλως τυχαίως καὶ σποραδικῶς, ὡς ἀναφέρει ὁ ἰατρὸς κ. Ν. Γεωργιάδης, ὁ λαμπρὰν μονογραφίαν περὶ Θεσσαλίας γράψας.[1]

Μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν ἤδη τριῶν διασήμων Ἀσκληπιείων, τοῦ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῆς Κῶ, ἐπιτακτικῶς ἐπεβάλλετο ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἡ ἐνέργεια ἀνασκαφῶν καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ τῆς Τρίκκης, τοῦ *ἀρχαιοτάτου καὶ ἐπιφανεστάτου* τῶν Ἀσκληπιείων ὡς ὀνομάζει αὐτὸ ὁ Στράβων

Οὕτως ἡ Θεσσαλία παρημελημένη μέχρι τοῦδε ὡς χώρα ἀρχαιολογικὴ πρόκειται νῦν εὐρὺ στάδιον ἐρευνῶν καὶ διδαγμάτων.

Αἱ ἀνασκαφαί, ἃς ἡμεῖς ἐν Θεσσαλίᾳ ἐνηργήσαμεν κατ' Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον τοῦ 1902 διαιροῦνται εἰς πέντε μέρη.

α΄. Εἰς τὰς ἐν *Τρίκκῃ* πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ Ἀσκληπιείου.

β΄. Εἰς τὰς τοῦ *Παλαιοκάστρου*, ἐπὶ τοῦ ὄρους *Κόζιακα*, ἔνθα ἀνεκάλυψα ἀρχαίαν ἀκρόπολιν καὶ ἀρχαιότατον ἱερόν.

γ΄. Εἰς τὰς ἐν θέσει *Φτελιὰ* κάτωθεν τοῦ Παλαιοκάστρου παρὰ τὴν *Λεπενίτσαν*.

δ΄. Εἰς τὰς ἐν θέσει *Φλαμπουλιώτικα ἁλώνια*, παρὰ τὰ Τρίκκαλα, ἐν τοῖς κτήμασι τοῦ κ. Χ. Λεονταρίδου. καὶ

ε΄. Ἐν τῷ *Φρουρίῳ* Τρικκάλων.

1. Ν. Γεωργιάδου. Θεσσαλία. ἐν Βόλῳ 1894.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑι

Μεταβὰς ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας εἰς Τρίκκαλα ὅπως δαπάναις τοῦ δήμου Τρικκαίων ἐπιχειρήσω ἀνασκαφὰς [2] πρὸς ἐξερεύνησιν μὲν τῆς ἀρχαίας Τρίκκης, ἀλλ᾽ ἰδίᾳ πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ ἐν αὐτῇ περιπύστου ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οὐχὶ ἀπὸ σκοποῦ ἐθεώρησα ὅπως πρὸ πάσης σκαφικῆς ἐργασίας μελετήσω τὰ τῆς τοπογραφίας τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης Θεσσαλικῆς πόλεως, ὁδηγούμενος ἐκ τῶν περὶ ταύτης μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὅσοι τῆς Τρίκκης μνημονεύουσιν.

Τούτοις χρώμενος ὁδηγοῖς, περιῆλθον ἅπαντα τὸν χῶρον, ἐφ᾽ οὗ κεῖται ἡ σημερινὴ πόλις τῶν Τρικκάλων. Ἀνῆλθον ἐπὶ τὸ φρούριον καὶ ἐν γένει πανταχοῦ ἠρεύνησα, εἴ που ἤθελον δυνηθῇ νὰ εὕρω ἀρχαῖόν τι ἐρείπιον, ἐξ οὗ νὰ ὁρμηθῶ εἰς τὰς ἐρεύνας μου, ἀλλ᾽ οὐδαμῶς ἀνεκάλυψα σημεῖόν τι ἀναγόμενον εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς ἢ Ῥωμαϊκοὺς χρόνους.

Τὰ σήμερον καταφανῆ ἐρείπεια εἶναι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων καὶ ἰδίᾳ τῆς Βυζαντιακῆς ἐποχῆς καὶ τῆς Τουρκοκρατίας, κυρίως δὲ τῶν ἐπὶ Ἀλῆ Πασᾶ χρόνων (1741—1822), ὅτε, ὡς γνωστόν, τὰ Τρίκκαλα οὐκ ὀλίγον ἤκμασαν.

Α

Πρὶν ἢ περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τὸν λόγον ποιησώμεθα, δὲν ἐθεωρήσαμεν ἄσχετον νὰ προτάξωμέν τινα περὶ τῆς πόλεως

2. Αἱ ἐν Τρικκάλοις ἀνασκαφαὶ ὀφείλονται τῷ πρώην Νομάρχῃ

Τρίκκης, τῆς κυριωτάτης ταύτης πόλεως τῆς Ἑστιαιώτιδος, κειμένης ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ληθαίου ποταμοῦ, [3] τοῦ σήμερον Τρικκαλινοῦ λεγομένου, ὅστις πηγάζει ἐκ τῶν Χασίων ὀρέων καὶ ῥέων διὰ τῆς πόλεως τῶν Τρικκάλων στρέφεται νοτίως, εἶτα δὲ ἐν μακρῷ τόξῳ πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν Πηνειόν.

Μεταξὺ τοῦ Ληθαίου καὶ τοῦ Πηνειοῦ, ἀμφοτέρων σχεδὸν παραλλήλων, ῥέει ὁ Κουράλιος (σήμερον Κουμέρκης), ἐπὶ τῶν ὀχθῶν οὗτινος ὑπῆρχε ναὸς τῆς Παλλάδος Ἰτωνίας, τῆς κυριωτάτης τῶν Θεσσαλῶν θεότητος. [4]

Καὶ ἡ μὲν Τρίκκη ἔκειτο κατὰ Στράβωνα παρὰ τὸν Ληθαῖον, [5] ἡ δὲ ἀκρόπολις αὐτῆς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἐν τῇ πεδιάδι ὑψουμένου λόφου. [6] Ἐκ τῶν δοκιμαστικῶν ὅμως ἀνασκαφῶν ἡμῶν ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἀρχαία πόλις ἐξετείνετο κατὰ μῆκος τῶν νοτίων καὶ ἀνατολικῶν κλιτύων τῆς ἀκροπόλεως. [7] Τὴν θέσιν ἀκριβῶς τῆς ἀρχαίας Τρίκκης

κυρίῳ Μιλτιάδῃ Δάλλᾳ, πρώτῳ συλλαβόντι τὴν ἰδέαν ὅπως ὁ Δῆμος Τρικκαίων ψηφίσῃ δισχιλίας δραχμὰς πρὸς τοῦτο. Ἐπίσης χάριτες ὀφείλονται τῷ Δήμῳ Τρικκαίων καὶ ἐπὶ τῇ φιλαρχαίῳ καινοτομίᾳ τοῦ θελῆσαι ἰδίοις ἀναλώμασιν νὰ ἀγάγῃ εἰς φῶς τὴν ἀρχαίαν Τρίκκην μετὰ τοῦ ἐν αὐτῇ ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

3. Στράβων XIIII, 647.

4. Στράβων XIIII 438. — Bursian Geographie von Griechenland. Τόμ. Α'. σελ. 51 καὶ τοῦ αὐτοῦ Πραγματείαν ἐν τοῖς Jahrbüchern für Philologie, Τομ. 179 σελ.234. —

5. Im Roschers' Lexikon der Mythologie I. σελ. 617. — Pauly-Wissowa Realencyclop. B. σ. 1662.

6. Ὁ λόφος οὗτος, ἐφ' οὗ τὸ φρούριον τῆς πόλεως, εἶναι προέκτασις τῶν Χασίων ὀρέων, ταῦτα δὲ εἶναι συνέχεια τῆς πρὸς βορρᾶν μακρᾶς σειρᾶς τῶν Καμβουνίων (ὀρέων).

7. Ὅτι πράγματι ἐνταῦθα ἦν ἡ ἀρχαία πόλις ἀποδεικνύει ἡ ὕπαρξις σήμερον ἀρχαίου ψηφωτοῦ ἐδάφους, ὡς παρετήρησα, καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς σημερινῆς ὁδοῦ μέχρι τῆς συνοικίας Ἁγ. Παρασκευῆς. Ἰδίως πρὸ

κατέχουσιν καὶ τὰ σημερινὰ Τρίκκαλα, διαρρεόμενα ὑπὸ τοῦ Ληθαίου ποταμοῦ.

Ἡ Τρίκκη ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας διετήρησε τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα, κληθεῖσα οὕτω ἐκ τῆς ὁμωνύμου θυγατρὸς τοῦ Ἀσωποῦ καὶ γυναικὸς τοῦ Ὕψέως, ἢ κατ' ἄλλους τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πηνειοῦ, καὶ θεωρουμένη πατρὶς τοῦ Ἀσκληπιοῦ.[8]

Δὲν εἶναι βεβαίως ἔργον ἡμῶν νὰ ἀναγράψωμεν ἐνταῦθα ἐν ἐκτάσει τὰ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης Θεσσαλικῆς πόλεως, περὶ ἧς αἱ μαρτυρίαι ἀπὸ Ὁμήρου ἤδη ἄρχονται.

Οὕτως ἐν Ἰλιάδος Β'. στίχ. 729 ἀπαντῶσι τὰ ἑξῆς περὶ αὐτῆς :

Οἳ δ' εἶχον Τρίκκην καὶ Ἰθώμην κλωμακόεσσαν,
Οἵ τ' ἔχον Οἰχαλίην, πόλιν Εὐρύτου Οἰχαλιῆος,
Τῶν αὖθ' ἡγείσθην Ἀσκληπιοῦ δύο παῖδε,
Ἰητῆρ' ἀγαθώ, Ποδαλείριος ἠδὲ Μαχάων.

Καὶ ἐν Δ'., στίχ., 199.

Βῆ δ' ἰέναι κατὰ λαὸν Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων
Παπταίνων ἥρωα Μαχάονα· τὸν δ' ἐνόησεν
Ἑσταῶτ'. ἀμφὶ δέ μιν κρατεραὶ στίχες ἀσπιστάων
λαῶν, οἵ οἱ ἕποντο Τρίκκης ἐξ ἱπποβότοιο.

Ἔκτοτε οὐδὲν ἄξιον λόγου περὶ Τρίκκης εὑρίσκομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι καὶ μόνον ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅτε ἄρχεται ἡ κυρίως ἱστορία τῆς πόλεως, γίνεται μνεία αὐτῆς Ὅθεν ἀναφέρεται

τῆς οἰκίας τοῦ Κωνστ. Κλαψάρη καὶ ἄλλων σώζονται ἀρκετὰ τοιαῦτα ψηφωτὰ ἐδάφη.

8. Στράβων αὐτόθι, σελ. 647.

ὑπὸ Διοδώρου [9] ὅτι εἰς τοὺς ἐξορίστους τῆς Τρίκκης καὶ τῆς Φαρκαδόνος δὲν ἐπετράπη ἡ κάθοδος ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκδοθέντι διατάγματι. Ὁ Πτολεμαῖος [10] ὀνομάζει αὐτὴν πόλιν Μακεδονικήν, ὁ δὲ Λίβιος [11] ἀναφέρει τὴν Τρίκκην ὡς τὴν πρώτην Θεσσαλικὴν πόλιν, εἰς ἣν κατῆλθε Φίλιππος ὁ Ε΄ μετὰ τὴν παρὰ τὸν Ἀῷον ἧτταν. Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς Λίβιος ὀνομάζει τὴν Τρίκκην ὀχυράν, διότι προσείλκυσε πάντας τοὺς κατακτητάς [12].

Ἐκ δὲ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων ἀναφέρει περὶ αὐτῆς ὁ Στράβων πολλαχοῦ τῶν Γεωγραφικῶν αὐτοῦ. [13]· Κατὰ δὲ τοὺς Βυζαντιακοὺς χρόνους ὁ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (527-565 μ. Χ.) ἀκμάσας Προκόπιος [14] ὀνομάζει αὐτὴν Τρικκάτους, [15] καὶ ὅτι ἀνῳκοδομήθη πολλὰ παθοῦσα ἐπὶ τῶν τοῦ Βυζαντίου αὐτοκρατόρων ἐκ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ὡς τῶν Γότθων καὶ Οὕννων. Ἐν τῷ Συνεκδήμῳ τοῦ Ἱεροκλέους [16] κατὰ τὴν ϛ΄ ἑκατονταετηρίδα καλεῖται ἔτι Τρίκκη. Πρώτη δὲ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ [17], κατὰ τὴν ΙΒ΄ ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσασα, ἀναφέρει τὸ ὄνομα *Τρίκκαλα*. [18] Ἐ-

---

9. Βιβλ 18. 56

10. Βιβλ. III, 13, 44.

11. Livius 32, 12.

12. Livius 36, 29 — ἰδὲ καὶ Cæs. de b. Gall. Βιβλ. 3.

13. Στράβων XIIII, 647· — XIII 433 — IX 437· — VIII 360.

14. Προκόπιος περὶ Κτισμ.. I. 4 κεφ. 3.

15. Κατὰ τὸν Leake (Travels in Northern Greece IV, σελ. 286)· ἴσως ἐκ κακῆς ἀντιγραφῆς τοῦ Τρικκαίους.

16. Ἱεροκλέους Συνέκδημος σελ. 642.

17. Ἄννα ἡ Κομνηνὴ I, 5. σελ. 137.

18. Τὸ ὄνομα τοῦτο φαίνεται ὅτι ἐδόθη μεταξὺ τῆς 6ης καὶ 12ης ἑκατονταετηρίδος, διότι Τρίκκη ἐκκλεῖτο πρὸ τῆς τελικῆς διαιρέσεως τῆς Αὐτοκρατορίας.

πίσης καὶ ὁ Ἰωάννης Τσέτσης[19] ἀναφέρει τὴν Τρίκκην ὀνομάζων αὐτὴν Τρίκκαλα. Ἀλλ᾽ ἐξ ὅσων μνημονεύουσιν οἱ συγγραφεῖς οὗτοι οὐδὲν θετικὸν περὶ τῆς πόλεως μανθάνομεν.

Καὶ ὁ μονογραφίαν περὶ τῆς πόλεως Τρικκάλων γράψας, δικηγόρος κ. Κωνσταντῖνος Χρ. Βλυτσάκης, [20] δὲν φαίνεται ἡμῖν ὅτι ἀκριβῶς διεξῆλθε τὰς διαφόρους αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων περιπετείας καὶ τύχας. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι βέβαιον ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ ἰδίᾳ κατὰ τοὺς μακροὺς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Μακεδόνων πολέμους, κατὰ τὴν Β΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδα [21] ὑπέστη ἱκανὰς καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεις. Τοῦτο ἐπιστώθη καὶ διὰ τῶν ἡμετέρων σκαφικῶν ἐργασιῶν, ἐν αἷς εὑρέθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς κλασικῆς περιόδου ψηφωτὸν δάπεδον τῶν ἐσχάτων ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐνδεικνύον ὅτι ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οὐδὲν ἴχνος τοῦ ἀνακαλυφθέντος οἰκοδομήματος ἐσώζετο, καὶ τὰ περισωθέντα ἐρείπια, ἀφανῆ ὅλως, ἐχρησίμευσαν ὡς ἔδαφος, ἐφ᾽ οὗ ἐστρώθη τὸ μεταγενέστερον οἰκοδόμημα τοῦ ψηφωτοῦ.

Αἱ ἐπισυμβᾶσαι εἰς τὴν Θεσσαλικὴν ταύτην πόλιν μέγάλαι καταστροφαί, ἡ ἐπισωρευθεῖσα ἄφθονος ἰλὺς ἐκ τοῦ ῥέοντος διὰ τῆς πόλεως Ληθαίου, καὶ ἐπὶ τούτοις τὰ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως κατερχόμενα χώματα τοσαύτην μεταβο-

---

19. Ἰωάν. Τσέτσης. Χιλιάδες 9. στίχ. 280 :

Χώραν τὴν Θετταλίαν δὲ συνεχτικὴν μοι νόει,
Φθίας καὶ Φαρσαλίας δὲ Λαρίσσης καὶ Τρικκάλων,
Δημητριάδος Ἰωλκοῦ καὶ Γλαφυρῶν καὶ Βοίβης.

20. Κωνστ. Χρ. Βλυτσάκη. Σύντομος ἱστορία τῆς πόλεως Τρικκάλων· (Θεσσαλίας) Ἀθῆναι 1892.

21. Τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως ἀναφέρει καὶ χρησμός τις καὶ ἡ Σίβυλλα· ἰδὲ παρ᾽ Εὐσεβίῳ «Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευή». Γ΄, 146, 6 καὶ τὰ Oracula Sibylliana, ὑπὸ J. Geffeken. Leipzig 1902. Βιβλ. ΙΔ΄, στίχ. 217.

λὴν ἐπήνεγκαν, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα ἐρείπια καταχωσθέντα κατέστησαν ἀφανῆ καὶ ἄγνωστα.

Οὕτω παντὸς ἴχνους τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐξαφανισθέντος, ἠπόρει τις ποῦ νὰ βυθίσῃ μετ' ἐπιτυχίας τὴν σκαπάνην πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Τρίκκης, ἢ οἱουδήποτε ἄλλου ἀρχαίου κτίσματος πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Ὁ Στράβων [22] μόνον τὴν ἑξῆς πενιχρὰν πληροφορίαν παραδίδωσιν ἡμῖν περὶ τῆς Τρίκκης :

«*Ἔστιν δὲ ἡ μὲν Τρίκκη, ὅπου τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὸ ἀρχαιότατον καὶ ἐπιφανέστατον, ὅμορος τοῖς τε Δόλοψιν καὶ τοῖς περὶ Πίνδον τόποις.*

Ὅτι δὲ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις ἦν ἐπίσημον τὸ ἱερὸν τοῦτο, δηλοῦται καὶ ἐκ τῶν παρ' Ἡρώνδα, II 97, καὶ ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Ἐπιδαυρίου Ἰσύλλου, ἐν οἷς μνημονεύεται τὸ ἐν Τρίκκῃ ἱερόν, ὡς γνωστὸν καὶ ἀρχαῖόν τι ἵδρυμα

«Οὐδέ κε Θεσσαλίας ἐν Τρίκκῃ πειραθείης
εἰς ἄδυτον καταβὰς Ἀσκληπιοῦ, εἰ μὴ ἐφ' ἁγνοῦ
πρῶτον Ἀπόλλωνος βωμοῦ θύσαις Μαλεάτα,» [23]

Ἐννοεῖται ὅτι ἐκ τῶν ἁπλῶν τούτων μαρτυριῶν, οὐδὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω ἀσφαλὲς διδόμενον πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀρχαίου Ἀσκληπιείου τῆς Τρίκκης, τῆς κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων κοιτίδος τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ, γεννηθέντος ἐν αὐτῇ τῇ Τρίκκῃ παρὰ τὸν Ληθαῖον ποταμόν. [24] Ἔπειτα καὶ αὐτὰ τὰ εὑρήματα τῆς Τρίκκης τὰ μέχρι τοῦδε γνωστά, ὡς θέλομεν εἰπεῖ κατωτέρω, δὲν εἶναι ἀρκοῦντα.

---

22. Στράβων Θ'. 437, 20.
23. Πρβλ. P. Cavvadias Fouilles d'Epidaure σελ. 34, ἀριθ. 7, στίχ. 29.
24. Στράβων. ΙΔ'. 647. Θ'. 360.

Οἱ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα τὰ Τρίκκαλα ἐπισκεψάμενοι οὐδὲν σχεδὸν ἄξιον λόγου ἀρχαῖον εὗρον, ἐκτὸς ὀλίγων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν κτιρίων· οὕτως ὁ Leake [25] ἐν ἔτει 1830 ἀναφέρει τὴν μόνην, ἣν εἶδεν ἐπὶ πλακὸς ἐντετειχισμένην ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ Ληθαίου γεφύρᾳ πρὸς τὸν Τεκὲν τῆς Γούρνας ἰατροῦ τινος νεκρικὴν ἐπιγραφήν, ἐκ τεσσάρων ἐλεγειακῶν στίχων, τὴν ἑξῆς·

Φῶτα θεοῖς ἴκελον, στυγερῶν ἰήτορα νούσων,
Μοίρῃ ὑπ' ἀτρέπτῳ Κίμβερα τύμβος ἔχει,
Ὃν πινυτὴ παράκοιτις ἀνιηρὸν ποθέουσα
Θάψεν ἀκοιμήτοις δάκρυσιν Ἀνδρομάχη,

ἐν οἷς διαιωνίζεται ἡ μνήμη διασήμου ἰατροῦ, Κίμβερος καλουμένου, ὑπὸ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἀνδρομάχης. [26]

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν Γ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Ὁ Leake [27] ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἀφορμὴν λαμβάνων λέγει :

« It is curious by its apparent connection with the » celebrity of Tricca, as the resort of invalids for the » care of their deceases in the Temple of Æsculapius » and probably those attached to the temple were physi- » cians as well as priests and attendants. The medical » fame of Tricca, therefore, which was an ancient of the » Troyan war, seems still to have continued in the

---

25. W. Leake. Travels in Northern Greece I. σελ. 429 καὶ ἐφεξῆς καὶ IV. σελ. 279 καὶ ἐφεξῆς.

26. Leake. Ἔνθ' ἀνωτέρω IV. 285. Πιν. XXXV, N· 171 — Kaibel Epigraph. No 507. Καὶ ὁ Pouqueville (Voyage dans la Grèce. Paris 1820) ἀναφέρει ὅτι εἶδε τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην.

Ἡμεῖς εὕρομεν αὐτὴν κατακειμένην ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου, ἣν καὶ μετεκομίσαμεν νῦν εἰς τὸ Νομαρχεῖον.

27. Leake. Αὐτόθι IV, σελ. 286.

» Time of Roman empire, which is the date of the in-
» scription».

Παραδόξως καὶ σήμερον ἡ ἰατρικὴ τέχνη, ὡς παρετήρησα, ἐξασκεῖται ἐν Τρίκκῃ ὅσον ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ πόλει τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ ἐμπειρικῶν ἰατρῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Καὶ ὁ Ussing ἀναφέρει ἁπλῶς ὅτι εἶδεν ἐν Τρικκάλοις ἐπιγραφὴν ἱερέως Ἀσκληπιοῦ, οἱ δὲ Ziehen καὶ Amelung μέλη τοῦ ἐν Ἀθήναις Γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, ἐπισκεψάμενοι τὰ Τρίκκαλα ἐν ἔτει 1892, οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὕρωσιν, οὐδὲ νὰ ὑποθῶσι ποῦ ἀκριβῶς ἔκειτο τὸ Ἀσκληπιεῖον, [29] μόνον ἐντὸς τῆς σημερινῆς πόλεως εὗρον τὰ ἑξῆς πήλινα ἀντικείμενα· εἰδώλιον Τελεσφόρου, [30] ἀλέκτορα πήλινον, καὶ βρέφος ἐσπαργανωμένον, ἀσφαλῆ τεκμήρια τῆς ὑπάρξεως ἐν Τρίκκῃ τοῦ Ἀσκληπιείου. Εὑρέθησαν δὲ ταῦτα, ὡς καὶ οἱ Ziehen καὶ Amelung ἀναφέρουσιν, ἐν οἰκίαις παρὰ τὸ ἀνακαλυφθὲν ὑφ' ἡμῶν οἰκοδόμημα. Ταῦτα βεβαίως εὑρέθησαν ἐν τοῖς θεμελίοις τῶν ἐκεῖ πλησίον οἰκιῶν καὶ δὲν μετηνέχθησαν ἀλλαχόθεν καὶ τὰ τρία.

Ἐκ τῶν εὑρημάτων τούτων, καίπερ ἀνηκόντων εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, [31] οὐδὲν σαφὲς καὶ ὡρισμένον συνάγεται, οὐδ' ἀποδεικνύεταί τι περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς ἀρχαίας Τρίκκης καὶ περὶ τοῦ ἐν αὐτῇ περιφανοῦς Ἀσκλη-

---

28. Ussing. Griechische Reisen und Studien, σελ. 66 καὶ ἐφεξῆς.

29. Athen Mittheilungen 1892 σελ. 195 καὶ ἐφεξῆς.

30. Ὁ Τελεσφόρος μόλις τῇ 6' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδι εἰσῆλθεν εἰς τὴν τέχνην· ἰδὲ Welker Griechische Götterlehre. Τομ. Β'. σελ. 740. — Warwick Wroth Journal of Hellenic Studies. 1882 σελ. 286. καὶ 1884 σελ. 82 σημ. 2.

31. Ὁ Τελεσφόρος, ὡς γινώσκομεν ἐξ ἐπιγραφῶν, ἐλατρεύετο ἐν Ἐπιδαύρῳ (πρβ. P.Cavvadias. Fouilles d'Epidaure No 143, 160, 165,) καὶ ἐκαλεῖτο σωτὴρ (No 63), ἀλεξίπονος (No 78) καὶ ἐπήκοος (No 163)·

πιείου, διότι ταῦτα, μὴ εὑρεθέντα κατὰ χώραν, δὲν παρέχουσιν ἀσφαλῆ μῖτον πρὸς καθορισμὸν τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἔκειτο τὸ Ἀσκληπιεῖον.

Οὕτως ἀπομένουσιν ἡμῖν μόνοι ὁδηγοὶ ἡ τοῦ Στράβωνος μαρτυρία, καὶ ἡ τοῦ Ἡρώνδα, ὅστις λέγει ὅτι ἡ ἐν Κῷ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰσήχθη ἐκ τοῦ ἐν Τρίκκῃ τῆς Θεσσαλίας Ἀσκληπιείου,[32] ἀλλὰ καὶ ταῦτα οὐδαμῶς συντελοῦσιν εἰς τὸν σκοπὸν ἡμῶν. Καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ μὲν Βλυτσάκης ὑποτίθησιν αὐτὸ ἐν τῇ θέσει *Ἀργατζίδικα* ἢ *Κουκοτζάμι*, διότι αὐτόθι σώζονται πηγαὶ ὕδατος καὶ ἐρείπια οἰκοδομημάτων ἐξ ἀρχαίων λίθων ἐκτισμένα. Ἀλλὰ τὰ κτίρια ταῦτα εἶναι μεσαιωνικῆς ἐποχῆς καὶ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας. Οἱ περὶ ὧν ἀνωτέρω εἴπομεν Γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι, ἐπὶ δίημερον τὰ Τρίκκαλα περιελθόντες καὶ τὰ κατ' αὐτὰ μελετήσαντες τὴν μὲν ὑπόθεσιν τοῦ Βλυτσάκη ἀπορρίπτουσι, νομίζουσι δὲ ὅτι τὸ ἱερὸν ζητητέον παρὰ τὴν πρὸ 20 ἐτῶν καεῖσαν καὶ ἤδη ἀνοικοδομηθεῖσαν Μητρόπολιν,[33] ὅπου παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ κεῖνται δύο ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν βρύσεις, αἵτινες κοινῶς *Γοῦρναι* καλοῦνται.

---

32. Ἡρώνδας II, 97 «χὠσκληπιὸς κῶς ἦλθεν ἐνθάδ' ἐκ Τρίκκης» καὶ VI 1 : «Χαίροις ἄναξ Παῖ, ὃ μέδεις Τρίκκης». Ταὐτὰ λέγει καὶ ὁ Ἐπιδαύριος Ἴσυλλος. Ἔπιθι v. Wilamowitz «Isyllos von Epidauros, σελ. 49 καὶ ἑξῆς καὶ S. Herrlich, Epidaurus Eine antike Heilstätte, 1898, σελ. 11 καὶ Π. Καββαδία «Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ». Ἀθήνησι 1900.

33. Ἐντὸς τῆς πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν περίπου καείσης ταύτης Μητροπόλεως ὑπῆρχε θωρακοφόρον ἄγαλμα μαρμάρινον τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, τὸ μόνον διασωθὲν λείψανον ἐκ τῶν τῆς Τρίκκης ἀρχαίων, ὅπερ μνημονεύουσιν οἱ διάφοροι περιηγηταί, ἐν οἷς καὶ ὁ Γερμανικὸς ὁδηγὸς τοῦ Bædeker. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο δυστυχῶς κατεστράφη σὺν τῇ καείσῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Μητροπόλεως. Ἐνταῦθα σημειωτέον, πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεως, ὅτι

Ἡ γνώμη τούτων φαίνεται πιθανωτέρα, διότι παρὰ τὰς *Γούρνας* σώζονται ἀρχαῖα ἐρείπια, ἡ δὲ πέριξ θέσις εἶναι θαυμασία καὶ κατάλληλος δι' Ἀσκληπιεῖον. Ἔτι δέ, ἐπειδὴ ὁ Ἐπιδαύριος Ἴσυλλος [34] ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχεν ἐν ἐν Τρίκκῃ ἄδυτον, εἰς ὃ κατήρχοντο οἱ μέλλοντες νὰ λάβωσι τὴν ἴασιν, καὶ βωμός, ἐφ' οὗ ἔπρεπε νὰ προσενέγκῃ προηγουμένως θυσίας ὁ μέλλων νὰ καταβῇ εἰς τὸ ἐκεῖ ἄδυτον τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἤκασαν ὅτι τὸ ἄδυτον τοῦτο ἔκειτο περίπου ἐν τῷ μεταξὺ τῆς Μητροπόλεως, τοῦ ὄπισθεν αὐτῆς κειμένου Σχολείου, καὶ τῶν μεσημβρινῶν κλιτύων τοῦ Φρουρίου χώρῳ Παρετήρησαν ἐπίσης ὅτι καὶ δύο βάσεις, παρὰ τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ εὑρισκόμεναι, φαίνονται ὅτι κεῖνται κατὰ χώραν καὶ ὅτι δεικνύουσι τὴν διεύθυνσιν ἀρχαίας τινὸς ὁδοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀποφαίνονται οἱ Amelung καὶ Ziehen, ἡμεῖς δὲ μελετήσαντες αὐτὰ καὶ ἔτι περαιτέρω ἀνατολικώτερον πρὸς τὰς κλιτῦς τοῦ Φρουρίου χωρήσαντες, καὶ τὰ ὑπόγεια τῶν γειτνιαζουσῶν οἰκιῶν ἐπισκεψάμενοι, καὶ τοὺς ἰδιοκτήτας ἐρωτήσαντες, ἐμάθομεν ὅτι κατὰ τὴν θεμελίωσιν τῶν οἰκιῶν τούτων εὑρέθησαν πράγματι ὀγκώδεις λίθοι εἰργασμένοι, καὶ ἄλλα ἀντικείμενα καὶ διάφορα ἐκ κεράμου ἀφιερώματα, ἅπερ ἐκράτυναν τὴν γνώμην ἡμῶν, ὅτι αὐτόθι ἔπρεπε νὰ ζητήσωμεν τὸ Ἀσκληπιεῖον.

Καὶ ταῦτα μὲν ἔχουσι καλῶς, ἀλλὰ γεννᾶται νῦν ἑτε-

οἱ ἔξωθεν τῆς καείσης καὶ ἀνοικοδομηθείσης ἐκκλησίας τῆς Μητροπόλεως, ἐγκατεσπαρμένοι πολλοὶ ἀρχαῖοι λίθοι, ὡς καὶ τὸ πρὸς βορρᾶν ταύτης ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καλαμπάκας κείμενον μέγα τετράγωνον βάθρον μετ' ἐπιγραφῆς (πράξεως ἀπελευθερώσεως;) δὲν εὑρέθησαν ἐπὶ τόπου, ἀλλ' ὡς ὁ πρώην δημαστυνόμος μοὶ εἶπεν, μετηνέχθησαν ἐκ τοῦ κατεδαφισθέντος τουρκικοῦ Τεμένους τῆς κάτω Πλατείας τῆς πόλεως.

34. v. Wilamowitz: Isyllos von Epidauros σελ. 11 — P. Cavvadias Fouillesd 'Epidaure σελ. 35 ἀριθ. 7 στίχ. 29.

ρον ζήτημα, ποῦ τὸ πρῶτον ἐλατρεύθη ὁ Ἀσκληπιός, ἐν Τρίκκῃ τῆς Θεσσαλίας ἢ ἐν Τρίκκῃ τῆς Πελοποννήσου;

Ἐν Ἰλιάδος Β΄ τοῦ Ὁμήρου, ἐν στίχῳ 729 καὶ ἐφεξῆς, ἀναφέρονται ἐκ Τρίκκης ὁρμηθέντες οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οἱ διάσημοι ἰατροὶ Ποδαλείριος καὶ Μαχάων, καὶ ἐν τῷ Δ΄ τῆς Ἰλιάδος, ἐν στίχῳ 194, λέγονται τὰ ἑξῆς·

«Ἀμφὶ δέ μιν κρατεραὶ στίχες ἀσπιστάων λαῶν,
Οἵ ἕποντο Τρίκκης ἐξ ἱπποβότοιο»

Ἀλλὰ τὴν Τρίκκην ταύτην φιλόλογοί τινες καὶ ἱστορικοὶ ζητοῦσιν ἐν Μεσσήνῃ, ὡς καὶ τὴν Ἰθώμην καὶ Οἰχαλίαν, ὧν ὁμώνυμοι ὑπάρχουσι καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ. [35]

Ὁ Lennart Kjellberg [36], ἐν τῇ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐκδοθείσῃ πραγματείᾳ «Asklepios», πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ἀρχαιότατον Ἀσκληπιεῖον ἦν τὸ ἐν Μεσσήνῃ, καὶ ὅτι ἐν Πελοποννήσῳ, κατ᾽ αὐτόν, ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἐκεῖθεν διεδόθη εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ὁ δὲ Gruppe [37] θεωρεῖ ὡς οὐχὶ πολὺ ἀρχαίαν τὴν παράδοσιν περὶ τῆς ἐκ Θεσσαλίας καταγωγῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ παραδέχεται ὅτι μᾶλλον ἐκ Κρήτης ὡρμήθη ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἡ γνώμη ὅμως τοῦ Kjellberg, εἰ καὶ τεκμήριά τινα ὑποστηρίζουσιν αὐτήν, δὲν ἐγένετο κοινῶς παραδεκτή, διότι ἡ Θεσσαλία ἀπὸ Ὁμήρου ἤδη θεωρεῖται ὡς ἡ ἀρχαιοτάτη κοιτὶς τῆς ἰατρικῆς.

Ὡς ἐπιχειρήματα τῆς γνώμης αὐτοῦ ὁ Kjellberg φέρει

---

35. Pappe. Wörterbuch der Griechischen Eigennamen ἐν λέξει.

36. Lennart Kjellberg. «Asklepios», Muthologisch-archeologische Studien. Upsala 1894-7.

37. Griechische Mythologie ἐν τῷ Müller's Handbuch V 2, σελ. 189 καὶ ἐφεξῆς.

ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς ἐμφανίζεται ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπὶ νομισμάτων ἀργυρῶν τῆς *Λαρίσσης* μόλις τὸν Ε' πρὸ Χριστοῦ[38] αἰῶνα, ἐπὶ δὲ νομισμάτων τῆς *Τρίκκης* κατα τὸν Δ' αἰῶνα[39]. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις Θεσσαλικαῖς πόλεσιν ἐλατρεύετο ὁ Ἀσκληπιός, ὡς ἐν *Λακερείᾳ*, πόλει τῆς Μαγνησίας παρὰ τὴν Βοιβηΐδα λίμνην[40], ἥτις θεωρεῖται ὡς πατρὶς τῆς μητρὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ Κορωνίδος, ἐν *Κρανῶνι* καὶ *Φεραῖς*, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν,[41] ἐν *Φελαίνῃ* τῆς Περραιβίας παρὰ τὸν Πηνειὸν[42], ἐν *Φαρσάλῳ*[43], ἐν *Κυρετέαις*[44] καὶ ἐν *Δημητριάδι*[45].

Καὶ ὄντως ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ εὕρηται ἀρχαιότατα διαδεδομένη ἐν Πελοποννήσῳ, ὡς ἐν *Σικυῶνι*[46], ἐν *Τιτάνῃ*[47], ἔπειτα ἐν *Φλιοῦντι*[48], ἐν *Κορίνθῳ*[49], ἐν *Κλεω-*

38. Ἰδὲ Mittheilungen d. deutsch. arch. Instit. Athen 1893, σ. 245.

39. Ἰδὲ Head. Historia Nomismatica, σελ. 263. Μετάφρασις αὐτῆς ὑπὸ Ι. Σβορώνου ἐν σειρᾷ βιβλιοθήκης Μαρασλῆ.

40. Ἰδὲ Πινδάρου Πυθιονίκην Γ' 34, 160 καὶ Ἀπολλώνιον Ῥόδιον Δ' 614 καὶ Φερεκύδου Ἀπόσπασμα 8. Μ

41. Keil. Inscriptiones Thessaliæ tres. σελ.7 καὶ ἐφεξῆς—Cauer Delectus, No 399.—

42. Athen. Mittheilungen Τόμ. Η σελ. 102—Bulletin de Corresp. Hellénique 1899, σελ. 398 καὶ ἐφεξῆς.

43. Demmet.—Heuzey. Mission Scientifique de Macédoine, σελ. 429 No 205 - 206 ἰδ. Pauly - Wissowa Τόμ. Β' 1663, No 3.

44. Livius 31, 41, 36. Le Bas - Waddington. Voyage archéol. Τόμ. Β', No 1302.

45. Athen. Mittheilungen 1890, σελ. 304, No 14-32. Head, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 256.

46. Παυσανίας 10, 3.

47. Παυσανίας Ι' 11, 5.

48. Παυσανίας Β' 13.

49. Παυσανίας 2, 3 4, 5.

ναῖς[50], ἐν *Ἄργει*, ὅπου τρία ἦσαν Ἀσκληπιεῖα[51], δύο ἐν *Ἐπιδαύρῳ*, ἐν *Τροιζῆνι* ἐν *Ἑρμιόνῃ*[53], ἐν *Ἀσίνῃ*[54]. Ἔτι ἐν *Ἀρκαδίᾳ*, *Λακωνικῇ* καὶ *Μεσσηνίᾳ* ἀναφέρεται παλαιότατα ἡ τοῦ Ἀσκληπιοῦ λατρεία. Ἰδίως ὅμως ἡ *Ἐπίδαυρος* ἐγένετο ἡ ἑστία τῆς λατρείας ταύτης,[55] ἐξ ἧς μετηνέχθη εἰς τὴν *Ἐπίδαυρον Λιμηρᾶν*, *Κῶν*[56], *Ἀθήνας*[57], *Τιθωρέαν*[58], *Ναύπακτον*[59], *Σμύρνην* καὶ *Βαλάγρας* τῆς *Κηρηναϊκῆς*[60], εἰς *Πέργαμον*[61], *Κάλυμνον*[62], *Κρήτην*[63] καὶ *Ῥώμην*[64].

Οὕτω ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναγραφέντων συνάγεται ὅτι,

---

50. Imhoof-Blumer— Gardner. Journal of Hellenic Studies, 1885 σελ. 81 καὶ 1887, σελ. 55.

51. Παυσανίας Β' 23, 4. 13, 21, 1 καὶ Pauly-Wissowa 13, 1665.

52. Παυσανίας 13, 29.—P. Cavvadias. Fouilles d'Epidaure, No 2.— Bulletin de Corresp. Hellénique 1893, σελ. 90.

53. C. Ig. 1198, 122.

54. Mionnet. Descr. Β' 224, 73.

55. P. Cavvadias. Fouilles d'Epidaure. Athènes, 1893, καὶ τοῦ αὐτοῦ Τὸ Ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ.

56. Παυσανίας Γ' 23, 6, καὶ ἐφεξῆς.

57. Ἡρόδοτος Ε' 82—Παυσανίας II 26, 8—A Körte, Athen. Mittheil. XVIII 1893, 245 καὶ ἐφεξῆς.

58. Παυσανίας Ι', 32, 12.

59. Παυσανίας Β' 38, 13 — Πρβ. Weil Athen. Mitth. 1879 σελ. 22. καὶ ἐφεξῆς.

60. Παυσανίας Β', 26, 9. — Φιλόστρατος ἐν Βίῳ Ἀπολλωνίου Δ', 34, σελ. 174 — Πρβ. Ἡροδότου Γ'. 131.

61. Παυσανίας Β', 26, 7.

62. C.I.G. 442 — Πρβλ. Blinkenberg Asklepios, σελ. 70, σημ. 69.

63. Museo Italiano III, σελ. 728 N⁰ 179. — Πρβλ. Zingerle, Ath. Mitth. XXI, 88. ff.

64. Titus Livius X, 47 — Plinius XXIV, IV, 22 — Ovid us Metamorphos. XV, 622 καὶ ἐφεξ.

ὡς πολλοὶ παραδέχονται, χώρα τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἶναι ἡ Πελοπόννησος καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς μετεδόθη εἰς τὴν Φωκίδα, ὅπου ὁ Φλεγύας ὁ πατὴρ τῆς Κορωνίδος, μητρὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ᾤκει παρὰ τοὺς Δελφούς[65], καὶ ὅπου ὁ Ἀσκληπιὸς ἐγένετο ἀρχηγέτης μεγίστης λατρείας[66], ἥτις ἐκεῖθεν βαθμηδὸν διεδόθη καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸν Kjellberg, ἀλλ' εἰ καὶ τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ φέροντα τὴν παράστασιν τοῦ Ποσειδῶνος νομίσματα θεωροῦνται ἀρχαιότερα τῶν εἰκονιζόντων τὸν Ἀσκληπιόν τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς δὲν ἐλατρεύετο ἀρχαιότατα ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ νομισματικῇ καὶ τῇ τέχνῃ ἐν γένει ἐγένετο χρῆσις τῆς παραστάσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ βραδύτερον, διότι ὁ Ἀσκληπιὸς δὲν ἦτο βεβαίως κατ' ἀρχὰς θεότης, ἡ δὲ εἰκὼν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἐνεφανίσθη βραδύτερον ὡς διασήμου ἰατροῦ *θεοποιηθέντος*.

Καὶ τῷ ὄντι ἐν Ἀθήναις ἐλατρεύετο ὁ Ἀσκληπιὸς ὡς ἥρως, καθ' ἃ φαίνεται ἐξ ἐπιγραφῆς ἐπὶ θρόνου τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου εὑρεθείσης[67], καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιγραφῇ, εὑρεθείσῃ μεσημβρινῶς τῆς Ἀκροπόλεως[68], ἀναφέρεται ὅτι ἐν τῷ Ἀθήνησιν Ἀσκληπιείῳ ἐτελοῦντο ἡρῷα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἥρωα ἐπίσης καλεῖ αὐτὸν καὶ ὁ Πίνδαρος[69].

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου οἱ λόγοι τοῦ Kjellberg ἀναιροῦνται καὶ δι' ἄλλων μὲν σπουδαίων ἐπιχειρημάτων, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ τῆς μαρτυρίας τοῦ Στράβωνος VIII, λέγοντος.

---

65. Παυσανίας Θ', 36,1. — Στέφανος Βυζάντιος ἐν λέξει. Ἔπιθι. Σχόλια εἰς Νικάνδρου Θηριακά.

66. Παυσανίας 10, 32, 12.

67. Πρβλ. Ἐφημ. Ἀρχαιολ. Περίοδος Β', ἀριθ. 135.

68. Πρβλ. C. I.A. 2α, n. 453 6.

69. Πινδάρου Πυθιονίκης 3,7.

» δείκνυται δ' ἐν τῇ Γερηνίᾳ Τρικκαίων ἱερὸν Ἀσκληπιοῦ,
» ἀφίδρυμα τοῦ ἐν τῇ Θετταλικῇ Τρίκκῃ».

Τοῦτο ἀναντιρρήτως ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἐν Μεσσήνῃ ἱερόν, ὡς ἀφίδρυμα τοῦ ἐν Τρίκκῃ, ἦν μεταγενέστερον.

Κατόπιν τῆς ἀνωτέρω μαρτυρίας τοῦ Στράβωνος[70], καὶ ἀλλαχοῦ ἀποκαλοῦντος τὸ ἐν Τρίκκῃ Ἀσκληπιεῖον ὡς τὸ *ἀρχαιότατον* καὶ *ἐπιφανέστατόν*, παραδεχόμεθα καὶ ἡμεῖς, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀνέθορεν ἐν αὐτῇ τῇ Θεσσαλίᾳ ἔκ τινος παραβύστου φάραγγος τῆς Πίνδου εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ὁρίζοντα καὶ ἦν παμπαλαία καὶ μάλα διαδεδομένη ἐκεῖ, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ μεγάλως ἐπεξετάθη ἀνὰ σύμπαντα τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κόσμον.

Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν διαφόρων γνωμῶν περὶ τοῦ μέρους, ἔνθα τὸ πρῶτον ἐλατρεύθη ὁ Ἀσκληπιός, ἀνάγκη νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων, ἅπερ ἔσχεν ἡ ἐν Τρίκκῃ ἀνασκαφὴ ἡμῶν κατ' Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον τοῦ 1902, ὀφειλομένη εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ δήμου Τρικκαίων φιλοτίμως ψηφισθεῖσαν πρὸς τοῦτο δαπάνην.

Μόλις ἀφικόμενος εἰς Τρίκκαλα κύριον μέλημά μου ἐθεώρησα ὅπως κατορθώσω νὰ διαγνῶ, ὡς οἷόν τε καλῶς, τὰ τῆς τοπογραφίας τῆς ἀρχαίας μέν, ἀλλ' οὐδὲν ἴχνος παρεχούσης τὴν σήμερον Θεσσαλικῆς ταύτης πόλεως. Τὸ ἐγχείρημα ἦν δύσκολον, ἅτε οὐδενὸς συγγραφέως οὔτε ἀρχαίου, οὔτε νεωτέρου μνείαν ποιουμένου περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἀσκληπιείου, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ διασημοτάτων τῆς Ἑλλάδος. Ὑψόθεν, ἀπὸ τοῦ Φρουρίου τῆς σημερινῆς πόλεως, ἐπὶ μακρὸν κατοπτεύσας τὰ κατὰ τὴν κάτω πόλιν ἐσχημάτισα γενικὴν ἰδέαν τῆς ὅλης τοπογραφίας

70. Στράβων. Θ'. 437. 20.

αὐτῆς τε καὶ τῶν πέριξ, καὶ εἶτα εὐθὺς ἐτράπην, ὅπου ἡ θέσις μοὶ ἐφάνη προσφορωτέρα εἰς δοκιμαστικὰς ἀνασκαφάς, καὶ δὴ κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ληθαίου ποταμοῦ, ὅπου κατὰ τὴν τῶν κατοίκων μαρτυρίαν, ἐπὶ Τουρκοκρατίας, καὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἐξετείνετο ἄλσος μέγα, διαπνεόμενον ὑπὸ εὐαοῦς ἀέρος, ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἵδρυσιν Ἀσκληπιείου, παρὰ ῥέοντα ὕδατα, παρὰ δάση συνηρεφῆ καὶ κατάσκια καὶ ὅπου ὁ εὐαὴς ἀὴρ ἐξυγίαινε τελέως τὰ πέριξ καθιστῶν αὐτὰ κατάλληλα πρὸς ἐγκοίμησιν καὶ θεραπείαν ἀσθενῶν, ὡς μνημονεύεται τοῦτο περὶ τῶν Ἀσκληπιείων Τιτάνης[71], Ἀθηνῶν[72] καὶ Κῶ, ὄντος δάσους, διότι ἐξ αὐτοῦ ὁ ἐκ τῶν δολοφόνων τοῦ Καίσαρος Γ. Τουρούλιος ἀπέκοψε δένδρα πρὸς κατασκευὴν πλοίων. Ἄλλως δὲ καὶ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Ληθαίου, ὡς εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 16), παρά τε τὴν ὄχθην καὶ ἐν τῇ κοίτῃ αὐτοῦ ἐφαίνοντο μαρμάρινα λείψανα ἀρχαῖα καί τινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη.

Καὶ ἐν πρώτοις ἐκσκάψας πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ βουλευτοῦ κ. Γεωργοπούλου εὗρον σαρκοφάγον μαρμαρίνην ὁλόλιθον, Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἐν ᾗ εὑρέθη ψαλὶς χαλκῆ (ἰδ. εἰκόνα ἐν πίνακι 4, ἀριθ. 13), ἀγγεῖά τινα ὑέλινά τε καὶ πήλινα συντετριμμένα, καὶ δύο νομίσματα, ὧν ἓν τοῦ Αὐτοκράτορος Νέρωνος (64—68 μ. Χ.).

Κατόπιν εὗρον καὶ ἄλλους τάφους κεραμοστεγεῖς, ὡς καί τινας λίθους εἰργασμένους παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐν τῇ κοίτῃ αὐτοῦ, οἵτινες δὲν ἔκειντο *κατὰ χώραν*, ὡς ἐπείσθην ὑπὸ δυτῶν ἐπὶ τούτῳ μισθωθέν-

71. Παυσανίας II, 11, 6.

72. Ἰδ. AthMittheilungen 1877, σελ 241 σημ. 2. (Köhler), καὶ 1896 σελ. 318 (Körte).

των. Φαίνεται δὲ ὅτι ἔπεσον ἐκεῖ ἐκ τῶν πέριξ ὑψωμάτων[73]. Οὕτω δὲ μετέβαλον γνώμην μὴ ἐπιχειρήσας τὴν τοῦ ποταμοῦ μεταστροφήν, ὡς ἀρχικῶς εἶχον ἀποφασίσει τοῦτο, ἐκ τῶν λαξευτῶν λίθων ἐκ πρώτης ὄψεως δελεασθείς[74].

Τὴν θέσιν ταύτην καταλιπὼν περιηγήθην τὰς ἀνὰ τὴν πόλιν παλαιὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας, ὀθωμανικὰ τεμένη, καὶ λουτρῶνας ὡς καί τινας ἰδιωτικὰς οἰκίας, ἐν αἷς ἦσαν ἐντετειχισμένα τεμάχια ἀρχαίων μαρμάρων εἰργασμένα, καὶ ὧν ἔμπροσθεν ἔκειντο καὶ ἄλλα τοιαῦτα[75], ἰδίως ὅμως τὴν

73. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὄχθης κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ παρετήρησα πολλοὺς ὀγκώδεις λίθους, οἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τὴν πρόσχωσιν τοῦ ποταμοῦ κατεχώσθησαν, ἰδίως πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Τούρκου Μ. Σέμου, τοῦ βουλευτοῦ Γεωργοπούλου καὶ ἄλλων, προερχομένους δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξ ἐπιτυμβίων μνημείων καὶ ἰδίως ἐκ σαρκοφάγων μαρμαρίνων. Δύο καλύμματα τοιούτων μεγίστων σαρκοφάγων ἐξήχθησαν ἐκεῖθεν καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὡς θύραι τοῦ ἱεροῦ, ἐφ' ὧν καὶ ἐζωγράφησαν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου.

Ὅθεν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τοῦ ποταμοῦ ὄχθης ὑπῆρχε τὸ νεκροταφεῖον τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων.

74. Ἐν τῷ μέρει τούτῳ ὁ ποταμὸς ἐνιαχοῦ ἔχει βάθος δύο περίπου μέτρων. Τὸ δὲ ὕδωρ ἀναβλύζον ἐκ τῆς κοίτης ὡς ἀπὸ πηγῶν σχηματίζει πομφόλυγας ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. Αἰτία τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ὅτι πολλαὶ κρῆναι κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ κτισθεῖσαι κα λαμβάνουσαι τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῶν ἑκατέρωθεν ὑψωμάτων κατεχώσθησαν σὺν τῷ χρόνῳ ἕνεκα τῆς ἀνυψωθείσης κοίτης τοῦ ποταμοῦ ἐκ τῶν καταπιπτόντων καὶ καταρρεόντων ἐν αὐτῷ χωμάτων.

Ὁ ποταμὸς πλὴν τοῦ περιέργου τῶν παφλαζόντων αὐτοῦ ὑδάτων ἔχει καὶ τὸ προτέρημα νὰ τρέφῃ μεγάλους ἰχθῦς. Τὸ κάλλιστον εἶδος τούτων, οὓς μνημονεύει καὶ ὁ Leake, εἶναι αἱ κοινῶς λεγόμεναι Μπριάνες. Ἐπίσης θαυμάσιαι εἶναι καὶ αἱ ἐνταῦθα ἁλιευόμεναι χαραβίδες.

75. Ἅπασαι αἱ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι, περὶ ἃς ἐνήργησα δοκιμαστικὰς ἀνασκαφάς, εἰσὶν ἐξ ἀρχαίου ὑλικοῦ ἐκτισμέναι, καθὼς καὶ αἱ οἰκίαι τῆς πόλεως, τὰ τζαμία καὶ οἱ Τουρκικοὶ λουτρῶνες. Ἐκ τούτου φαντάζεταί τις ὁποία καταστροφὴ ἀπ' αἰώνων ἐτελεῖτο.

προσοχήν μου ἔστρεψα πρὸς τοὺς ναοὺς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων καὶ Παντελεήμονος, ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ διαδεξαμένων τὸν Ἀσκληπιόν, τῆς Φανερωμένης, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, πάντας ἐκτισμένους ἐξ ἀρχαίου εἰργασμένου ὑλικοῦ. Σκάψας πρὸ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων βαθείας τάφρους οὐδαμοῦ ἐπέτυχον τοῦ ζητουμένου. Δὲν εὗρον ἄλλο εἰ μὴ Ῥωμαϊκά τινα νομίσματα, ὧν δύο τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ τρίτον λίαν ἐφθαρμένον Ῥωμαϊκόν, καὶ τάφους Χριστιανικῆς ἐποχῆς.

Ἀπελπίσας καὶ ἐνταῦθα, προέβην ἔτι περαιτέρω, πρὸς τὸ μέρος τῆς σημερινῆς Γούρνας, ἔνθα καὶ οἱ προμνημονευθέντες Γερμανοὶ Amelung καὶ Ziehen ἤκασαν ὅτι ἦν ἡ θέσις τοῦ Ἀσκληπιείου, ἀλλὰ μικρόν τι ἀνατολικώτερον. Σκάψας ἐκεῖ, πρὸ τῆς οἰκίας Ἀν. Ζουρνατζῆ [76], κειμένης κατὰ τὴν ὁδὸν Καλαμπάκας καὶ ἐν ἀποστάσει 100 περίπου μέτρων τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, ἀνεκάλυψα τέλος ἐν βάθει 2 μέτρων ψηφωτὸν δάπεδον, κοινόν τι καὶ ἄνευ οἱασδήποτε παραστάσεως, ὅπερ ἀγαθῇ τινι τύχῃ διατρυπήσας εἰς βάθος τριῶν μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους τῆς ὁδοῦ εὑρέθην πρὸ τείχους ἰσοδομικοῦ ἐκ μεγάλων πωρίνων λίθων, σωζόμενον ἐνιαχοῦ μὲν εἰς 1, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ εἰς 2 μέτρων ὕψος, καὶ ἔχον πάχος μέτρου 1,40.

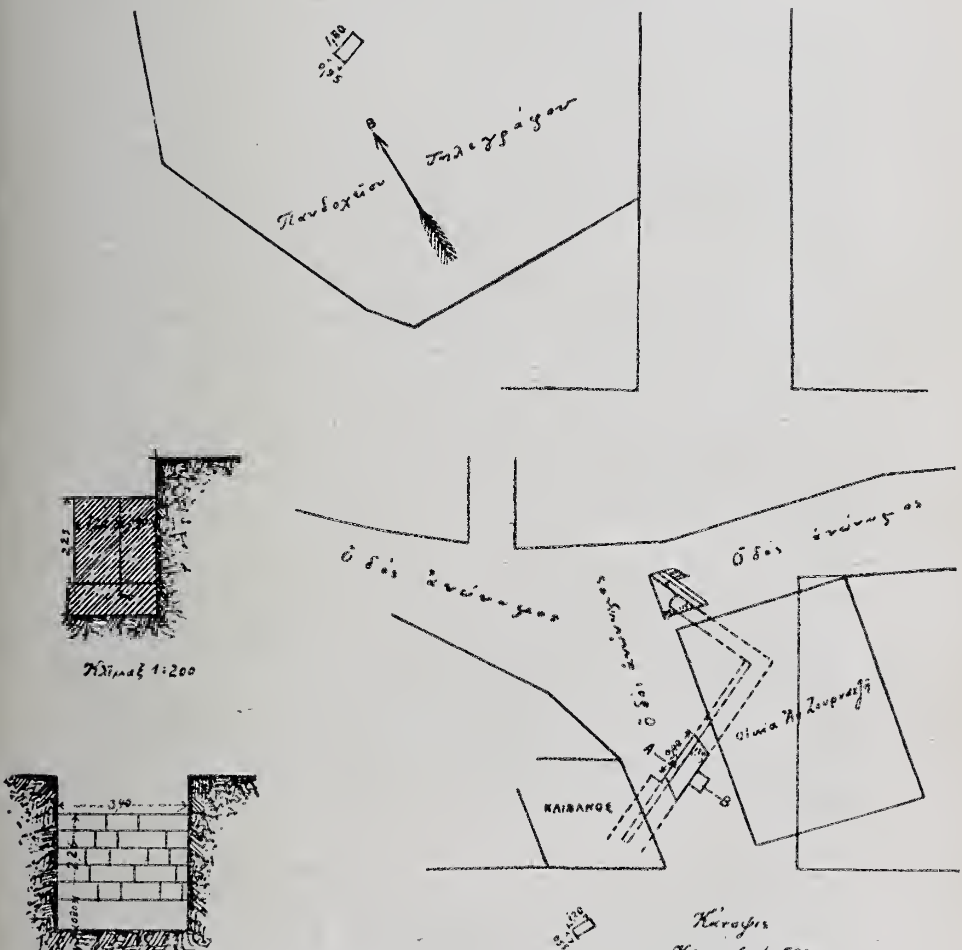
Τὸ Ἑλληνικῶν χρόνων τεῖχος τοῦτο παρηκολούθησα δι' ἀνασκαφῆς ἐν συνεχείᾳ κατὰ παραλλήλους διευθύνσεις μέχρι 50 περίπου μέτρων, διῆκον μέχρι τῶν αὐλῶν τριῶν παρα-

---

76. Χάριτας ὁμολογῶ τῷ κυρίῳ Ζουρνατζῇ καὶ διότι μοὶ ἐπέτρεψε νὰ σκάψω ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ καὶ δι' ὅσας πληροφορίας μοὶ παρέσχε περὶ εὑρέσεως ἀρχαίων κτισμάτων κατὰ τὴν ἀνώρυξιν τῶν θεμελίων ἄλλων γειτνιαζουσῶν οἰκιῶν.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

τοῦ ἐν τῇ πόλει τῶν Τρικκάλων ἀνακαλυφθέντος ἀρχαίου κτιρίου

Πίναξ 1ος

κειμένων οἰκιῶν, τοῦ Ἀν. Ζουρνατζῆ, τοῦ ἀπέναντι τούτου κειμένου κλιβάνου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καλαμπάκας, καὶ τοῦ πανδοχείου τοῦ Δ. Τηλεγράφου [77], (ἰδὲ διάγραμμα ἐν πίν. 1 ω).

Ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ὑπὸ τῆς δημοσίας ὁδοῦ καὶ τῶν μεταξὺ οἰκιῶν κατεχομένου χώρου δὲν ἠδυνάμην ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ προχωρήσω ἐν τῇ ἀνασκαφῇ. Πρὸς ἀποκάλυψιν ὁλοκλήρου τοῦ διαγραφέντος κτιρίου, ἀπαιτεῖται νέα δαπάνη πρὸς ἀπαλλοτρίωσιν τοῦ χώρου, ἐν ᾧ εὑρέθη, καὶ ἐξακολούθησιν τῶν ἀνασκαφῶν.

Τὸ δάπεδον τοῦ κτιρίου τούτου εἶναι ἐστρωμένον διὰ παχειῶν μαρμαρίνων πλακῶν, τοῦθ' ὅπερ μοὶ ἐμβάλλει τὴν γνώμην ὅτι ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτοῦ καὶ τοῦ μεγέθους, μήκους 50 περίπου μέτρων, καὶ πλάτους 10 περίπου μέτρων εἶναι σχεδὸν ὅμοιον πρὸς τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνακαλυφθὲν Ἄβατον τοῦ Ἀσκληπιοῦ [78], καὶ ὅτι πολὺ πιθανὸν τοῦτο νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ Ἄβατον τοῦ καταζητουμένου Ἀσκληπιείου, ἔνθα διέμενον οἱ πρὸς θεραπείαν ἀσθενεῖς καὶ ὅπου ὑπῆρχον οἱ μνημονευόμενοι ὑπὸ τοῦ Στράβωνος *πίνακες*, ἐν οἷς ἦσαν ἀναγεγραμμένοι οἱ τρόποι τῆς θεραπείας τῶν ἀσθενῶν καὶ ἡ ἀσθένεια, ἐξ ἧς ἕκαστος ἔπασχε [79], καταστραφέν, ὡς εἴπομεν, ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἀφ' οὗ τὸ δάπεδον αὐτοῦ εἶναι ὑπὸ τὸ ψηφωτὸν ἔδαφος Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, τοῦθ' ὅπερ περιορίζει τὸν ἀόριστον ἄλλως χρόνον τῆς καταστρα-

---

77. Ἐκ παραδόσεως εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐκ τοῦ οἰκοπέδου τοῦ Δ. Τηλεγράφου ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐξήχθησαν πολλοὶ ἀρχαῖοι ὀγκώδεις λίθοι, χρησιμοποιηθέντες εἰς οἰκοδομὴν οἰκιῶν.

78. Πρβλ. Π. Καββαδία. Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ. Ἀθήνησι 1900, σελ. 121 καὶ ἐφεξῆς.

79. Στράβων VIII, 374. «Καὶ αὕτη οὐκ ἄσημος ἡ πόλις (Ἐπίδαυρος) καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ θεραπεύειν νό-

φῆς τοῦ Τρικκαίου μνημείου, ὃν δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν εἰς τὸν Δ' ἢ Ε' περίπου μ. Χ. αἰῶνα.

Ὅτι τὸ μνημονευθὲν μέγα οἰκοδόμημα δύναται νὰ εἶναι τὸ ἄβατον, ἢ ἄλλο τι κτίριον, ἀνῆκον τῷ Ἀσκληπιείῳ, ἐνισχύει τὴν γνώμην ἡμῶν καὶ ἡ παρ' αὐτῷ ἀνακάλυψις ἀρχαίου ἐκ πλίνθων λουτρῶνος, οὗτινος μικρὸν μέρος ἀνεῦρον ἀνατολικῶς τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ κτιρίου. Ἐκ παραδόσεως εἶναι γνωστὸν ὅτι αὐτόθι ὑπῆρχον ἐπὶ Τουρκοκρατίας λουτρά.

Ἀλλ' ὡς προείπομεν, ἀνάγκη πρῶτον νὰ ἀποκαλυφθῇ ὁλόκληρος ὁ χῶρος ἵνα καθορισθῇ ἀκριβέστερον ἡ θέσις καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ οἰκοδομήματος τούτου.[80]

» σους παντοδαπὰς πεπιστευμένου καὶ τὸ ἱερὸν πλῆρες ἔχοντος ἀεὶ τῶν τε » καμνόντων καὶ τῶν ἀνακειμένων πινάκων, ἐν οἷς ἀναγεγραμμέναι τυγ- » χάνουσιν αἱ θεραπεῖαι, καθάπερ ἐν Κῷ τε καὶ Τρίκκῃ». Τοὺς δ' ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἐπιδαύρου πίνακας ἀναφέρων ὁ Παυσανίας, ὀνομάζει στήλας, ἐν αἷς λέγει ὅτι ἦσαν ἀναγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν θεραπευθέντων ἀσθενῶν, ἡ ἀσθένεια ἐξ ἧς ἕκαστος ἔπασχε, καὶ ὁ τρόπος τῆς θεραπείας αὐτῶν (Παυσανίας ΙΙ, 27, 3). Τοιαῦται στῆλαι, ἢ πίνακες ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπῆρχον πολλοί, ἐπὶ Παυσανίου ὅμως ἓξ μόνον ἐσώζοντο. Τοιοῦτοι πίνακες πιθανὸν νὰ εὑρεθῶσι καὶ ἐν Τρίκκῃ, ἀφ' οὗ, ὡς λέγει ὁ Στράβων, ὑπῆρχον καὶ ἐκεῖ.

80. Τὸ ἐν τῷ ὑπογείῳ τῆς οἰκίας τοῦ κ. Ἀν. Ζουρνατζῆ καὶ ἔξωθεν τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀνακαλυφθὲν μέρος τοῦ οἰκοδομήματος ἐθεώρησα καλὸν νὰ μὴ ἐπιχώσω πάλιν, ἀλλὰ περιτειχίσας αὐτὸ κατεσκεύασα ἄνωθεν σιδηροῦν κιγκλίδωμα, ἵνα εἶναι ὁρατὸν τοῖς ἐπισκεπτομένοις αὐτό.

Β

Τὸ δεύτερον μέρος τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἀνασκαφῶν ἡμῶν περιλαμβάνει τὰς ὑποδείξει τοῦ ἐν Τρικκάλοις φαρμακοποιοῦ κ. Χρ Λεονταρίδου γενομένας ἐργασίας ἐπὶ τοῦ ὄρους Κόζιακα, μεταξὺ τῶν χωρίων Λεπενίτσης καὶ Ξυλοπαροίκου κατὰ τὴν θέσιν «*Παλαιόκαστρον*» τοῦ δήμου Πυαλίων, κειμένην ἐν ἀποστάσει πέντε ὡρῶν δυτικῶς τῶν Τρικκάλων, εἰς ὕψος 400 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς κάτωθεν ἐκτεινομένης πεδιάδος. Ὁ ἀναγκάσας με λόγος πρὸς ἐνέργειαν τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἦν ὅτι ἡ φυσικὴ θέσις τοῦ τόπου παρεῖχέ μοι πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιτυχίας· ἔπειτα δὲ καὶ πολλοί, ὡς ἔμαθον, τῶν κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων λάθρα ἐκεῖ ἀνασκαφὰς ἐκτελοῦντες πολλὰ ἀπήγαγον ἀρχαῖα ἀνάγλυφα, ἰδίως δὲ χαλκᾶ ἀγαλμάτια Καὶ νεοσκαφῆ δὲ μέρη εὗρον, ὅτε τὸ πρῶτον ἐπεσκεψάμην τὸ μέρος τοῦτο μετὰ τοῦ τότε Νομάρχου Τρικκάλων κυρίου Ν. Δημητριάδου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ περαιτέρω ἐκσκαφὴ τῶν ἐν Τρικκάλοις ἀνευρεθέντων ἀρχαίων κτιρίων παρεῖχε προσκόμματα ἕνεκα τῶν προαπαιτουμένων ἀποζημιώσεων διὰ τὴν ἀπαλλοτρίωσιν τῶν ἀνασκαπτέων οἰκιῶν καὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἐπεχείρησα ἵνα μὴ χρονοτριβῶ, ἐκσκαφὰς ἐπὶ τοῦ ὄρους Κόζιακα.

Ἡ κορυφή, ἐφ᾽ ἧς κεῖται τὸ *Παλαιόκαστρον* εἶναι κωνοειδὴς λόφος, μίαν μόνον πρόσβασιν ἐκ δυσμῶν παρέχων· ἡ δὲ πρὸς τὴν κάτωθι γραφικὴν πεδιάδα ἐκτεινομένη πλευρὰ ἐκ τοῦ ἀντιθέτου μέρους εἶναι λίαν ἀπότομος, σχεδὸν

εἰπεῖν κάθετος, περιβαλλομένη διὰ τείχους ἰσοδομικοῦ συνήθους ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀρχιτεκτονικῇ, ἤτοι ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων τετραπλεύρων κοινῶν λίθων ἐξεσμένων καὶ ἐπαλλήλων καθ' ὁριζοντίους δόμους ἄνευ πηλοῦ, ἢ ἄλλης συνδετικῆς ὕλης, οὕτως ὥστε οἱ κάθετοι ἁρμοὶ ἑνὸς δόμου νὰ μὴ συμπίπτωσι μετὰ τῶν τοῦ ἀμέσως ὑποκειμένου ἢ ἐπικειμένου δόμου. Ἔχει δὲ τὸ τεῖχος μῆκος μὲν 32 μέτρων, πλάτος δὲ 23 καὶ πάχος 0,65. Ἐκ δὲ τοῦ δυτικοῦ μέρους, ἔνθα ἦν καὶ τὸ μᾶλλον βατὸν καὶ ἡ πύλη, 1 1/2 μέτρου. Ἐν τῷ μέρει τούτῳ τοῦ ἰσοδομικοῦ ἐγένετο χρῆσις μόνον ἐν τῇ ἐπενδύσει, τὸ μεταξὺ ἦν γέμισμα ἐκ λίθων ἀκανονίστων καὶ χώματος. Τοῦτο παρετήρησα καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις τείχεσι καὶ οἰκοδομήμασιν, ὡς ἐν τῷ ἐν Σπάρτῃ Μενελαίῳ καὶ ἀλλαχοῦ[1]. Ἐπὶ τῶν τριῶν ἄλλων πλευρῶν, ὡς ἐκ τοῦ φύσει ὀχυροῦ τῆς θέσεως διὰ τὸ ἀπόκρημνον, τὸ τεῖχος δὲν εἶχε πάχος πλέον τῶν 0,65 τοῦ μέτρου. Τὸ νῦν σωζόμενον ὕψος τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως μόλις ὑπερβαίνει ἐνιαχοῦ τὰ δύο μέτρα.

Τὸ Παλαιόκαστρον τοῦτο ἦν ἄγνωστον τοῖς περιηγηταῖς, τοῖς ἀπὸ τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος τὰς ἡμετέρας χώρας ἐπισκεψαμένοις, καὶ δὴ καὶ αὐτῷ τῷ Leake, τῷ ἐπιμελέστερον τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Θεσσαλίαν περιγράψαντι ἐπιστημονικῶς τε καὶ στρατηγικῶς.

Τοῦτο οὐκ οἶδ' ὅπως διέλαθε τὴν προσοχὴν τοῦ Leake, ὑπεδείχθη δέ μοι, ὡς εἶπον, ὑπὸ τοῦ κ. Χρ. Λεονταρίδου. Ἡ τοποθεσία αὕτη τοῦ Παλαιοκάστρου εἶναι ὄντως θαυμασία ὑπερκειμένη τῆς πεδιάδος καὶ τίς οἶδε πόσων πολεμικῶν

1. Πρβ. τὴν ἐμὴν πραγματείαν «Τὸ Μενελάϊον» (ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1900, σελ. 82).

συμβάντων ἐγένετο μάρτυς ἡ ἀκρόπολις αὕτη ἀπὸ τῶν Μακεδονικῶν ἰδίως χρόνων καὶ ἐντεῦθεν.

Ἐκ τῆς πρώτης μου ἐπισκέψεως καὶ προχείρου ἐξετάσεως τῶν κατὰ τὴν θέσιν ταύτην ἐσκέφθην ὅτι ἡ πολεμικὴ χρῆσις τῆς ἐπικαίρου ταύτης ἀκροπόλεως συνεπήγετο καὶ τὴν ὕπαρξιν τάφων, ἐν οἷς ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς αὐτῶν οἱ περὶ ταύτης ἀμυνόμενοι.

Ἐν πρώτοις ἠρξάμην τῶν ἀνασκαφῶν ἀπ' ἀνατολῶν, ὅπου τὸ τεῖχος ἦν μικρὸν κατεστραμμένον καὶ εἶχεν ἐπίχωσιν μέχρις ἑνὸς μέτρου. Περατωθείσης δὲ τῆς ἀνασκαφῆς καθ' ὅλον τὸν χῶρον ἐπὶ τετραήμερον καὶ μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους ἀπεκαλύφθησαν ἐν τῷ μέσῳ ἀκριβῶς τῆς ἀκροπόλεως θεμέλια μικροῦ οἰκοδομήματος (μόνον τῆς μιᾶς γωνίας) 3 περίπου μέτρων δύο στύλοι τετράγωνοι, ἐκ κοινοῦ λίθου 1 μέτρου ὕψους. καὶ δύο ἄβακες κοινοῦ λίθου μετὰ κοιλώματος ἔσωθεν ἐπίσης τετράγωνοι μήκους 0,50, οἵτινες ἐπεκάθηντο ἐπὶ τῶν στύλων τούτων, ἀκριβῶς ἐφαρμοζόμενοι ἐπ' αὐτῶν, ὡς δοκιμάσας ἐβεβαιώθην. Οἱ στύλοι οὗτοι πιθανὸν νὰ ἐχρησίμευον πρὸς ἐναπόθεσιν ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀναθημάτων Ἐνταῦθα ἀναμφιβόλως ὑπῆρχέ ποτε, πρὸ τῆς τειχίσεως τῆς ἀκροπόλεως μικρὸν ἱερόν, ἄγνωστον πότε καταστραφέν, διότι ἱκανοὶ λίθοι εἰργασμένοι ἐκ τῶν θεμελίων αὐτοῦ ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὴν τοῦ περιβόλου τῆς ἀκροπόλεως οἰκοδομήν, καὶ δὴ τῶν θεμελίων αὐτῆς, ὡς παρετήρησα. Τὸ μικρὸν τοῦτο ἱερόν, τριῶν περίπου μέτρων, ἐστεγάζετο, ὡς ὑποτίθημι, διὰ κεράμων, ὧν μέγαν ἀριθμὸν εὕρισκον προϊούσης τῆς ἀνασκαφῆς ἐν τῷ τῆς ἀκροπόλεως χώρῳ.

Δυστυχῶς οὐδεμία ἐπιγραφὴ εὑρέθη διαφωτίζουσα τὰ κατὰ τὸ ἱερὸν τοῦτο, πλὴν τινων ά) Νομισμάτων ἀργυρῶν

καὶ χαλκῶν Λαρίσσης (ἰδὲ πίνακα 6ον) τῆς δ' πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος ϛ'), Χαλκοῦ τεμαχίου ἀγγείου, ἐφ' οὗ ἀναγινώσκονται ἔκτυπα γράμματα [ΒΑΣΙ]ΛΕΩΣ (ἰδ.πίν.5ον) καὶ τεμάχιον τοῦ αὐτοῦ,ἐφ' οὗ τὸ μονόγραμμον Ⓐ =(ΑΔΗ;) τῆς γ' πρὸ Χρ. ἑκατονταετηρίδος καὶ γ'). τεμάχια κεράμων ἐκ τῆς στέγης τοῦ ἱεροῦ,φέροντα σφραγῖδα τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος ἢ τοῦ ἐργοστασιάρχου ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΥ (ἰδ. πίν. 4ον.)

Περὶ τῶν ἄλλων εὑρημάτων,ὧν τὰς εἰκόνας παρατιθέμεθα ἐνταῦθα, φρονοῦμεν ὅτι εἶναι ἀπὸ τῆς δ' πρὸ Χρ. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τῶν πρώτων Ῥωμαϊκῶν χρόνων, εἰσὶ δὲ τὰ ἑξῆς·

Δέκα λόγχαι σιδηραῖ καὶ αἰχμαὶ δοράτων,ὧν δύο ἔσωζον ἔτι καὶ μέρος τοῦ ξύλου καὶ δύο ὀπὰς ἀντιστοιχούσας, δι' ὧν ἐπέρα ὁ προσηλῶν τὴν αἰχμὴν εἰς τὸ δόρυ ἧλος, ὕψους 0,10=0,24 (πίναξ 2).

Δύο λεπίδες σιδηραῖ ξιφῶν (πίν. 2 ἀρ. 6 - 7)

Δύο σιδηρᾶ ἀντικείμενα (πίναξ 2 ἀρ. 11,13) ἰσομεγέθη καὶ ὁμοιόμορφα ἐκ σκεύους τινὸς πιθανῶς προερχόμενα, ὕψ. 0,14 πλ. 0,07.

Αὐλὸς λόγχης,διασώζων παρέθετον τὸ ξύλον τοῦ δόρατος (πίν. 2 ἀρ. 14)

Λόφος περικεφαλαίας σιδηροῦς (πίν. 2 ἀρ. 13)

Πτέρυξ χαλκῆ,ἧς ἐλλείπει ἡ βελόνη,μήκ. 0,08. (πίν. 3) ἀριθ. 2)

Περόνη χαλκῆ μετὰ κομβίου ἄνωθεν, μήκ. 0,08 (πίν. 3 ἀρ. 3)

Κρίκοι χαλκοῖ πέντε (πίν. 3, ἀρ· 4, 5, 7 — 10).

Ἀσπίδιον χαλκοῦν μετὰ ὀπῶν, διαμέτρου 0,035 (πίν. 3, ἀρ. 4).

Ἀντικείμενον χαλκοῦν σταυροειδές, κοῖλον ἔσωθεν, χρησιμεῦον ὡς ἐπικάλυμμα σκεύους τινός, διαμέτρου 0,07 (πίν. 3, ἀρ. 6).

Δέκα πέντε ἧλοι σιδηροῖ κεκαμμένοι καὶ κατιωμένοι.

Δύο λίθινα ἐργαλεῖα (πέλέκεις) ἐκ σκληροῦ λίθου, γρανίτου, μήκους 0,05—0,08 (πίν. 12).

Ἡ ἐν πίνακι 3, ἀριθ. 13 εἰκονιζομένη χαλκῆ *ψαλὶς* εὑρέθη ἐν Τρικκάλοις ἐντὸς τάφου (σαρκοφάγου) Ῥωμαϊκῶν χρόνων, παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ληθαίου καὶ πρὸ τῆς οἰκίας Γεωργοπούλου. (Πρβλ. σελ. 22)

Τεμάχια πηλίνου ἀγγείου, φέροντα ὀπὰς καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν (ἰδ. πίν. 3, ἀρ. 12). Ὁμοίου εἴδους ἀγγεῖον σῶον εὑρέθη ἐν τῷ τύμβῳ τοῦ Πιλὰφ-Τεπὲ παρὰ τὸ Βελεστῖνον (ἀρχαίας Φεράς). Τοιαῦτα ἀγγεῖα φαίνεται ὅτι ἐπεχωρίαζόν ἐν Θεσσαλίᾳ.

Κεφαλὴ γυναικείου *εἰδωλίου* πηλίνου μετὰ τοῦ λαιμοῦ, ὕψους 0.08 (ἰδ. πίν. 3, ἀρ. 11).

Δεξιὰ κνήμη ἀγαλματίου στηριζομένη ἐκ τῶν ὄπισθεν ἐπὶ συμφυοῦς μαρμάρου, μεγέθους $^1/_3$ περίπου τοῦ φυσικοῦ, ὕψους 0,14 (ἰδὲ πίν. 4, ἀρ. 2). Ταύτης λείπει τὸ ἀπὸ τοῦ ἀστραγάλου καὶ κάτω μέρος. Ἐπὶ τοῦ λίθου ὄπισθεν ὡσεὶ πτυχαὶ ἐνδύματος.

Τεμάχια *κεράμων* ἐκ τῆς στέγης τοῦ ἱεροῦ, φέροντα σφραγῖδα, τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος, ἢ τοῦ ἐργοστασιάρχου ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΥ (ἰδὲ πίν.4,ἀρ.1)· τούτων ὅμοια εὑρέθησαν πολλά.

Δύο *σταφύλαι* πυραμιδοειδεῖς, πήλιναι, ὕψους, 0,09 (ἰδὲ πίν. 4, ἀρ. 3.)

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον τῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως εὑρημάτων εἶναι γυναικεῖον μικρὸν ἀρχαϊκὸν ἀγαλμάτιον ἐκ χαλκοῦ (ἰδ. εἰκόνα ἐν πίν. 7φ)[2], εὑρεθὲν μετὰ τῶν ἄνω ἀρ-

2. Ἐν τῷ πίνακι 7φ ἐκδίδοται διπλῆ εἰκὼν τοῦ ἀγαλματίου, ἡ κατὰ μέτωπον καὶ ἡ ὀπισθία αὐτοῦ ὄψις.

χαίων ἐν τῷ ἰδίῳ στρώματι, ἤτοι ἐν $^{1}/_{2}$ μέτρου βάθει. Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῆς μορφῆς καὶ τῆς περιβολῆς αὐτοῦ πρέπει νὰ ἀποδῶμεν εἰς Ἀμαζόνα.

Τὸ ἀγαλμάτιον περιβάλλεται ἀχειρίδωτον ἱμάτιον καθικνούμενον μέχρι τῶν μέσων μηρῶν, καὶ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἀνυψοῖ τὸ ἀριστερὸν κράσπεδον αὐτοῦ, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ τόξον συνεπτυγμένον. Τὰ διεστῶτα σκέλη δεικνύουσι κατάστασιν κινήσεως, οἱ δὲ γυμνοὶ πόδες στεροῦνται τῶν δακτύλων, μᾶλλον δὲ εἶναι ἀποκεκρουμένον τὸ ἄκρον τοὺ ἀριστεροῦ ποδός. Περὶ τὴν ὀσφὺν φέρει ζώνην. Ἐν γένει δὲ οἱ ἐξωτερικοὶ χαρακτῆρες τοῦ ἀγαλματίου ἐμποιοῦσιν ἐντύπωσιν Ἀμαζόνος, ὡς αὗται παρίστανται ἐπὶ τῶν μελανομόρφων ἀγγείων. [3]

Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει κράνος Δωρικὸν μετὰ παραγναθίδων καὶ λοφίου ὑψηλοῦ, ἀγκιστροειδοῦς, ἀποτελουμένου ἐκ τεσσάρων ἀλληλοδιαδόχων οὕτως εἰπεῖν στρωμάτων, τοῦ πρώτου (τοῦ ἐσωτερικοῦ) ἀποτελοῦντος οἱονεὶ συνέχειαν καὶ ὄντος ὅλως ἁπλοῦ, ἐκ δύο ἄλλων ἐπαλλήλων κοσμημάτων, φερόντων ζητοειδεῖς γραμμὰς καὶ τοῦ τελευταίου (τοῦ ἐξωτερικοῦ) φέροντος σταυροειδὲς κόσμημα ἐκ λεπτῶν γραμμῶν.

Πέριξ τοῦ κράνους, κατὰ μέτωπον, ἐμφαίνεται ἡ κόμη οὔλη, καταπίπτουσα εἰς δύο βοστρύχους ἐν εἴδει ὅρμου ἐπὶ τὸν ἀριστερὸν ὦμον ἔμπροσθεν, ἐν ᾧ ὄπισθεν κατέρχονται καθέτως εἰς τέσσαρας πλοκάμους κανονικοὺς καὶ ἰσομήκεις ὑποκάτωθεν τοῦ τὸν αὐχένα καλύπτοντος κράνους.

---

3. Botho Graef ἐν Pauly — Wissowa — ἰδ. καὶ A. de Ridder. Catalogue de Bronzes trouvés sur l' Acropole d'Athènes. Paris 1896, ἐν σελ. 328. No 815. fig 321.

Πρβλ: Ἀμαζονομαχίαν ἐπὶ τῆς ἐκ Θεσσαλονίκης σαρκοφάγου, τῆς νῦν ἐν Λούβρῳ ἀποκειμένης — Clarac Mus. 2 pl 117α καὶ B.).

Παραβλητέα καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ζωοφόρου τοῦ Ἡρώου τοῦ Gjölbaschi

Παρίσταται ἐν δρομικῇ κινήσει, ὅπερ δηλοῖ ἡ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀναστολὴ τοῦ βραχέος ἄλλως ἱματίου καὶ ἡ στάσις τοῦ δεξιοῦ ποδός. Ἀλλ' ἐν ᾧ παρίσταται ὡσεὶ βαδίζουσα πρὸς τ' ἀριστερὰ, στρέφει ὅμως τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ δεξιά. Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο εἶναι κατὰ πάντα ὅμοιον πρὸς τὰ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν εὑρεθέντα χαλκᾶ ἀγαλμάτια καὶ νῦν ἀποκείμενα ἐν τῇ χαλκοθήκῃ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ὑπ' ἀριθ. 6589, 6622 καὶ 6624 (πρβλ. A. de Ridder. Catalogue de Bronzes, trouvés sur l'Acropole d'Athènes. Paris 1896, σελ. 328, fig. 321. (815.)

Ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ καταφαίνονται πᾶσαι αἱ ἐλλείψεις τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης, τὸ λοξὸν καὶ ὀγκῶδες τῶν χειλέων καὶ ἡ ἀσυμμετρία τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ῥινός, σχετικῶς μεγάλων ὡς παρίστανται ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ τέχνῃ. Τὸ δὲ σύνολον αὐτοῦ ὑπομιμνήσκει τὸν τύπον τὸν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κληθέντα Knielauf, καθ' ὃν χεῖρές τε καὶ πόδες δεικνύουσι κίνησιν πρὸς τὰ ἐμπρός. Περὶ δὲ τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν τοῦτο ἀνάγεται, ἐκ τῆς τεχνοτροπίας αὐτοῦ κρίνοντες δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν αὐτὸ ἔργον τοῦ τέλους τῆς 6ης ἢ τῶν ἀρχῶν τῆς 5ης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, καθ' ἃς βεβαίως ἐκτίσθη καὶ τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἐπὶ τοῦ Παλαιοκάστρου, ἐνῷ ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομίας τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως δεικνύει ὅτι ταῦτα ἠγέρθησαν κατὰ τὴν Δ' πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα καὶ μερικώτερον εἰπεῖν κατὰ τοὺς χρόνους Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος (359—336) ἢ τοῦ Πύρρου (330—272) βασιλέως τῆς Ἠπείρου, ὧν νομί-

(Λυκίας) ἀμαζονομαχία. Benndorf, arch Ep'gr. Mittheilungen aus österr. Jahrgang II, Heft II, Taf, VII, u VIII, καὶ Klügmann die Amazonen in d. alt Litt und Kunst.)

σματα εὑρέθησαν ἐν αὐτῇ καὶ κάτωθεν αὐτῆς, καθὼς καὶ Λαρισσαίων, ὧν χρόνος ἐκκοπῆς εἶναι τὸ ἔτος 350 πρὸ Χριστοῦ.

Συγκρίνοντες τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἀθηνῶν εὑρεθέντα, παραδεχόμεθα ἐκ τῆς καταπληκτικῆς αὐτῶν ὁμοιότητος ὅτι ὄντως παρίστησιν Ἀμαζόνα. Ἐκ δὲ τῶν σωζομένων δύο μικρῶν ἐξοχῶν, αἵτινες παρατηροῦνται ἐπὶ τοῦ ὄπισθεν μέρους τοῦ κρανίου καὶ ἐπὶ τοῦ ὀλίγον ἄνω τοῦ ἀριστεροῦ ἀγκῶνος, ὑποτίθημι ὅτι τοῦτο ἐστηρίζετό που καὶ δὴ ἐπὶ ἀγγείου τινὸς ἢ μᾶλλον ἐπὶ τρίποδος ἀναθηματικοῦ, ἑπομένως καὶ τὸ ἡμέτερον ἀγαλμάτιον ἦν προωρισμένον διὰ τοιαύτην χρῆσιν ὡς καὶ τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, ἃ ὁ κ. de Ridder καλῶς ἡρμήνευσεν[1].

Ἐπίσης εὗρον καὶ τεμάχια χαλκοῦ ἀγγείου. Ἐφ' ἑνὸς τούτων σώζονται ἔκτυπα τὰ γράμματα [ΒΑΣΙ]ΛΕΩΣ· ἐκ τοῦ σχήματος δὲ τῶν γραμμάτων ὁρίζομεν τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ εἰς τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διότι αἱ κατὰ τὰ ἄκρα ἐξωγκωμέναι γραμμαὶ τῶν γραμμάτων καὶ ἡ βραχύτης τῆς μέσης γραμμῆς τοῦ Ε καὶ τὸ ἱκανῶς ἤδη συγκεκλιμένον Ω τούτους τοὺς χρόνους χαρακτηρίζουσιν, ὅτε καὶ συμπληρωτέον διὰ τοῦ ΠΥΡΡΟΥ ἢ ΦΙΛΙΠΠΟΥ, διότι ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων τούτων εὑρέθησαν ἐκεῖ, ὡς κατωτέρω θέλομεν ἰδεῖ, νομίσματα.

Τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα σιδηρᾶ ἀρχαῖα ὅπλα, οἷον αἱ λόγχαι καὶ αἱ αἰχμαὶ βελῶν, τὸ λοφίον τῆς περικεφαλαίας,

---

1. Πιθανὸν ὅμως καὶ νὰ ἦν ἱδρυμένον ἐν τῷ μικρῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος, ὡς ἐν τῷ ἐν Ἐφέσῳ ναῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἦσαν ἱδρυμένα ἀγάλματα Ἀμαζόνων τοῦ Φειδίου, τοῦ Πολυκλείτου καὶ τοῦ Κρεσίλα, διότι, ὡς γνωστόν, αἱ Ἀμαζόνες ἦσαν στενῶς συνδεδεμέναι μετὰ τῆς Ἀρτέμιδος.

καὶ ἡ πτέρυξ τῆς Νίκης, ἀφιερώθησαν τῇ ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ λατρευομένῃ θεότητι, ἥτις καθ' ἡμᾶς ἦν Ἄρτεμις, ὡς λάφυρα ἀπὸ τῶν πολεμίων, *μετὰ νίκην πιθανῶς ἐν τῇ κάτωθεν πεδιάδι*, ἑπομένως ὡς εἰς θεὰν πολεμικὴν καὶ θεὰν τῆς θήρας εἰς ταύτην ἀνάγονται, κατ' ἀκολουθίαν εἰς αὐτὴν ἦν ἀφιερωμένον τὸ μικρὸν ἱερόν, τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Παλαιοκάστρου ἀνακαλυφθέν.

Τὴν γνώμην μου ταύτην κρατύνει καὶ ἡ κάτωθεν τῆς ἀκροπόλεως ἐν τῇ θέσει τῇ κοινῶς καλουμένῃ *Φτελιὰ* ἀνεύρεσις ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου τῆς Β' πρὸ Χρ. ἑκατονταετηρίδος μετ' ἐπιγραφῆς τῇ *Ἀρτέμιδι*, καὶ ὅπερ, ὡς παρακατιόντες θέλομεν ἀποδείξει, ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου προέρχεται.

Ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως, ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι, ὑπάρχει τετράγωνον ὄρυγμα ἐν τῷ βράχῳ μήκους καὶ πλάτους $1^1)_2$ μέτρου, βάθους δὲ 2 περίπου μέτρων. Τὸ ὄρυγμα τοῦτο ἔχει τὸν πυθμένα καὶ τοὺς τοίχους κεχρισμένους ἀσβέστῳ, ἄνωθεν δὲ περιβάλλεται τὸ στόμιον διὰ τοιχίου, ἐκτισμένου ἐξ ἀσβέστου καὶ λίθων, ὕψους 0,25 τοῦ μέτρου. Τὸ ὄρυγμα τοῦτο ἐχρησίμευε βεβαίως ὡς δεξαμενή, ὡς πολλαχοῦ ἐν ταῖς ἀκροπόλεσιν ἀπαντᾷ τοῦτο. Πολὺ πιθανὸν ὅμως πρὶν χρησιμεύσῃ ὡς δεξαμενὴ νὰ ἐχρησίμευσε κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ὡς τάφος, διότι τοῦ αὐτοῦ σχήματος καὶ μεγέθους περίπου εἶναι καὶ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Μυκηνῶν ὑπὸ τοῦ Schliemann ἀνακαλυφθέντες τάφοι.

Γ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΘΕΣΕΙ ΦΤΕΛΕΑ

Ἡ θέσις Φτελιὰ κεῖται ἐν τῇ κάτωθεν τοῦ Παλαιοκάστρου (ἰδὲ σελ. 29) πεδιάδι παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην χειμάρου τινὸς Πέριξ τῆς θέσεως ταύτης σώζονται συνοικισμοῦ θεμέλια καὶ λίθοι πολλοὶ ἐγκατέσπαρμένοι, ὡς δὲ καὶ ἡ παράδοσις τῶν κατοίκων διέσωσεν, ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρχεν ἀρχαία βυζαντιακὴ ἐκκλησία καὶ μέγα χωρίον ἐνταῦθα, καταστραφὲν ἐντελῶς.

Ἔκ τινων γλυπτῶν μαρμάρων ἃ παρετήρησα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ τῆς πληροφορίας ὅτι ἐντεῦθεν ἐξήχθησαν ἄλλοτε ἀρχαῖά τινα ἐπεχείρησα νὰ σκάψω ἐπὶ ὀλίγας ὥρας μόνον, διότι δὲν ὑπῆρχεν ὁ ἀπαιτούμενος καιρός, ἐπελθούσης ἤδη τῆς νυκτός, ἡ δὲ ἀπόστασις μέχρι τοῦ χωρίου Ξυλοπαροίκου, ὅπου ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψω τὸ ἑσπέρας, εἶναι δύο ὡρῶν.

Σκάψας λοιπὸν ἐκεῖ εὗρον ἐν βάθει μόλις ἑνὸς μέτρου ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον Ῥωμαϊκῶν χρόνων ὡς καὶ κιονόκρανα βυζαντιακῆς τέχνης μετὰ σταυρῶν καὶ ἄλλα γλυπτὰ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς καὶ τέχνης. Ἓν τῶν ἀναγλύφων τούτων (ὅρα εἰκόνα ἐν πίνακι 8ῳ) παρίστησιν ἐν πλαισίῳ μετὰ παραστάδων καὶ ἐπιστυλίου πρὸς δεξιὰ Ἄρτεμιν ἐντὸς σπηλαίου καθημένην καὶ ἔχουσαν πρὸ τῶν ποδῶν αὐτῆς κύνα, καὶ φαρέτραν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, δυστυχῶς μὴ εὐδιακρίτως ἀποδοθεῖσαν ἐν τῇ εἰκόνι, καὶ δύο ἑτέρας θεὰς (Νύμφας πιθανόν), ἱσταμένας ἐν ποδήρει χιτῶνι, περὶ τὴν ὀσφὺν ἐζωσμένῳ, καὶ φερούσας τὰ αὐτὰ διακριτικὰ σύμβολα, ἃ βλέπει τις καὶ ἀλλαχοῦ παρὰ τῇ Ἀρτέμιδι· εἶναι δὲ σύμβωμοι,

ἐπειδὴ εἰκονίζονται ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ σπηλαίου χωριζομένου ἐκ τῆς ἄλλης σκηνῆς ἔνθα οἱ ἱκέται[5].

Τούτων ἡ μὲν στηρίζει τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ἐπὶ κίονος, διὰ τῆς καθειμένης δεξιᾶς κρατοῦσα ὡσεὶ τόξον, ἡ δὲ ἑτέρα κρατεῖ διὰ τῶν χειρῶν πρὸ τοῦ στήθους ἐρίφιον πρὸς δεξιὰ καὶ ὄπισθεν φαίνεται ἔλαφος καὶ εἶτα βωμὸς τετράγωνος, οὗ ἔμπροσθεν ἵστανται κατὰ σειρὰν τέσσαρες ἱκέται, οἱ τὸ ἀνάγλυφον ἀφιερώσαντες, ὡς ἀναγράφονται ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐν ἑνὶ στίχῳ·

ΑΡΙΣΣΤΟΝΙΚΗ[6] ΑΡΜΟΔΙΟΥ ΕΥΧΗΡΟΣ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥ ΑΡΜΟΔΙΟΣ—

ΚΑΙ ΛΕΥΚΩΝ ΟΙ ΔΑΦΝΑΙΟΥ ΑΡΤΕΜΙΔΙ (α)

Ἀρισστονίκη Ἁρμοδίου Εὔχηρος Φιλοξένου Ἁρμόδιος καὶ Λεύκων οἱ Δαφναίου Ἀρτέμιδι.

Τούτων ἡ πρώτη (Ἀριστονίκη) παρίσταται ὀρθία ἐν ποδήρει χιτῶνι καὶ ἱματίῳ ἐρείδουσα τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ κίονος, τὴν δὲ δεξιὰν ἔχουσα καθειμένην, εἶτα ἡ ἀνδρικὴ μορφὴ Εὐχήρου ἐν ἱματίῳ, ἔχοντος τὴν δεξιὰν ἐν στάσει

---

5. Γνωστὸν εἶναι ὅτι πολλαχοῦ ἡ Ἄρτεμις συνελατρεύετο μετὰ τῶν Νυμφῶν (ὡς ἐν Καρύαις, καὶΛετρίνοις. Πρβλ. Παυσανίαν VI, 22. 8 κα III, 10, 7), αἵτινες καὶ ἀκόλουθοι αὐτῇ ἦσαν ἐν ταῖς πηγαῖς, ἐν τῷ λουτρῷ καὶ ἐν τῷ κυνηγίῳ.

6. Ὁ διπλασιασμὸς τοῦ Σ ἐν τῷ ὀνόματι Ἀρισστονίκη εἶναι δεῖγμα ἐπιχωριαζούσης προφορᾶς παρεμφεροῦς τῷ γερμανικῷ sch., συνήθους δὲ ἐν πολλαῖς αἰολοδωρικαῖς ἐπιγραφαῖς κυρίως πρὸ τοῦ Τ, ὡς ἐν τοῖς ὀνόμασιν Ἀ ρ ι σ σ τ ό δ α μ ο ς, Ἀ ρ ι σ σ τ ο γ ε ί τ ω ν, Ἀ ρ ι σ τ ο φ ά ν η ς κτλ., Πρβλ. C. I. 13,20, 1608, 1638, καὶ πρὸ τοῦ Κ, ὡς Ἀ σ σ κ λ η π ι ά δ η ς. (C. I. 1571.).

(α). Τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ Α, ἔχουσι τὴν ἐντὸς τῶν δύο σκελῶν γραμμὴν τεθλασμένην.

ἱκετεύοντος, οἱ δὲ δύο τελευταῖοι (Ἁρμόδιος καὶ Λεύκων, οἱ υἱοὶ τοῦ Δαφναίου), ὁμοίως ἐν μακρῷ χιτῶνι, κρατοῦντες διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κλάδον δρυός.[7] Ἁπασῶν τῶν μορφῶν τὰ πρόσωπά εἰσιν ἀποκεκρουμένα πιθανῶς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, χρησιμοποιησάντων τὸ ἀνάγλυφον εἰς τὸν βυζαντιακὸν ναόν.

Ὁ πρῶτος στίχος τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἐντελῶς κατεστραμμένος καὶ δὲν διακρίνονται εἰμὴ ἴχνη μόνον γραμμάτων. Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τεχνης τοῦ ἀναγλύφου φαίνεται ὅτι τοῦτο ἐποιήθη κατὰ τὴν 6΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδα.

Ἐν τῇ αὐτῇ θέσει εὑρέθη ἕτερον ἀνάγλυφον (ἴδε εἰκόνα ἐν πίνακι 7ῳ) κοινῆς τέχνης καὶ βαναύσου, εἰκονίζον ἐν πλαισίῳ γυναῖκα καθημένην καὶ τὸ βρέφος αὐτῆς θηλάζουσαν. Πρὸ αὐτῆς δὲ εἶναι δύο παιδικαὶ μορφαὶ ἐν ἱματίῳ, ὧν ἡ πρώτη κρατεῖ διὰ τῶν χειρῶν φιάλην, ἡ δὲ δευτέρα διὰ τῆς κεκαμμένης ἀριστερᾶς πτηνὸν ἐπὶ τοῦ στήθους, τὴν δὲ δεξιὰν ἔχει καθειμένην. Ἐν ἀριστερᾷ ὑπῆρχε πιθανῶς καὶ ἄλλη μορφὴ ἐλλείπουσα νῦν. Καὶ τῶν μορφῶν τούτων τὰ πρόσωπα ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἀναγλύφων ἐν τῇ βυζαντιακῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾧ τὰ λοιπὰ μέλη αὐτοῦ εἶναι ἀνέπαφα. Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ὑπῆρχε βεβαίως ἐπεξηγηματικὴ ἐπιγραφή, ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ τὸ μέρος τοῦτο ἀπεκρούσθη.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἦν ἀνάθημα τῇ Ἀρτέμιδι, ἥτις ἐνταῦθα ἐλατρεύετο πιθανῶς ἐν τῇ ἰδιότητι τῆς Εἰλειθυίας, προσενεχθὲν ἐπὶ αἰσίῳ τοκετῷ. Τῷ ἀναγλύφῳ τούτῳ ἀγάλματα ὅμοια εὑρέθησαν καὶ ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸν Ἰλισόν, ἀποκείμενα νῦν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ ὑπ᾽ ἀριθ.

7. Σήμερον τὸ μέρος ἐκεῖ εἶναι δασῶδες ἐκ δένδρων δρυός.

Καταλόγου τῶν Γλυπτῶν 693—696 μετὰ τῆς ἐπεξηγηματικῆς ἐπιγραφῆς.

Τὰ δύο ἀνωτέρω περιγραφέντα ἀνάγλυφα καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἅτινα εὗρον ἐκεῖ κατὰ τὴν βραχυχρόνιον ἀνασκαφήν μου, μετεκομίσθησαν πιθανώτατα ἐκ τῆς ἄνωθεν ὑψουμένης ἀκροπόλεως τοῦ Παλαιοκάστρου, ἐν ᾧ ἀνεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια τοῦ ἀρχαιοτάτου ἱεροῦ, ἀνήκοντος, καθ' ἡμᾶς, τῇ Ἀρτέμιδι καὶ βραδύτερον ἐχρησιμοποίησαν αὐτὰ ὡς οἰκοδομικὴν ὕλην τοῦ ἄλλοτέ ποτε ὑπάρξαντος ἐκεῖ βυζαντιακοῦ ναοῦ.

Ὡς ἀπόδειξιν ὅτι τὰ ἄνωθι ἀνάγλυφα προέρχονται ἐκ τοῦ Παλαιοκάστρου ἀναφέρω καὶ τὸ ἑξῆς·

Τὰ εὑρήματα ταῦτα εὐκόλως συνεπέρανα ὅτι ἄλλοθεν μετεκομίσθησαν ἐκεῖ κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, δι' ἣν ἐχρησιμοποιήθησαν τοσαῦται μαρμάριναι πλάκες εἰργασμέναι. Ἐπειδὴ δὲ ἄλλο ἱερὸν ἐκεῖ πέριξ δὲν ἀνευρέθη μέχρι σήμερον, ἡ δὲ ἀκρόπολις τοῦ Παλαιοκάστρου ὑπέρκειται τῆς θέσεως Φτελιᾶς, πιστεύω ἀδιστάκτως ὅτι ἐκεῖθεν μετηνέχθησαν ἅπαντα τὰ μάρμαρα, ἐρημωθέντος καὶ καταστραφέντος τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος χάριν τῆς οἰκοδομήσεως τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας.

Ἐνταῦθα προτίθεμαι νὰ ἐπαναλάβω τὴν ἀνασκαφὴν ὁλοκλήρου τοῦ χώρου, ἔνθα ὑπῆρχεν ἡ ἐκκλησία, ἐλπίζω δὲ πλεῖστα ἄλλα ἀνάγλυφα νὰ ἔλθωσιν εἰς φῶς. Ὁπωσδήποτε τὸ ἀνωτέρω περιγραφὲν ἀνάγλυφον, ὅπερ παρίσταται ἐν τῷ πίνακι 6ῳ, εἶναι ἱκανὸν γνώρισμα ὅτι ἐξ ἱεροῦ Ἀρτέμιδος προέρχεται, ἔνθα ὡς ἀνάθημα εἶχεν ἀφιερωθῆ.

Δ

ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟΝ ΤΩΝ ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ

Τὸ Φρούριον τῶν Τρικκάλων κείμενον ἐπὶ λόφου βραχώδους καὶ ἐπιμήκους, προεκτάσεως τῶν ὀρέων τῆς Χασιᾶς, διευθύνεται ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ ἐξέχει τῆς πέριξ ὁμαλῆς πεδιάδος. Εἶναι διῃρημένον κλιμακηδὸν εἰς τρία ἐπάλληλα ἰσόπεδα δώματα (terasses) δι' ἀναλημμάτων καὶ τειχῶν, συγκρατούντων ἐπιχώσεις ἐπίτηδες γενομένας. Τὸ τρίτον ἐπίπεδον τὸ καὶ ὑψηλότερον περικλείεται δι' ὑψηλοῦ καὶ παχέος τείχους ἐκ μεγάλων καὶ μικρῶν ἀναμὶξ ἀρχαίων εἰργασμένων λίθων. Ἐν αὐτῷ εἰσιν ἐκτισμένα οἰκήματα καὶ ἀποθῆκαι, χρησιμεύοντα σήμερον ὡς πυριτιδαποθῆκαι. Ἐπὶ δὲ τῶν δύο ἄλλων ἰσοπέδων ὑπάρχουσι διάφορα οἰκήματα, χρησιμεύοντα σήμερον ὡς ἀποθῆκαι ὑλικοῦ πολέμου. Ἴχνη ἀρχαιότητος, ἐκτὸς λειψάνων τείχους Ἑλληνικῶν χρόνων καὶ ὀγκωδῶν τινων λίθων τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ὡς εἴρηται, καὶ τεμαχίου μεγάλου μαρμαρίνου γείσου εἰργασμένου, ἄλλο τι δὲν σώζεται. Πάντα δὲ τὰ ἐν αὐτῷ κτίσματά εἰσι μεσαιωνικῶν χρόνων ἐπισκευασθέντα κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ὡς καὶ οἱ Leake[8] καὶ Pouqueville[9] παραδέχονται

8. W. Leake. Travels in Northern Greece I, σελ. 429.

9. Ὁ Pouqueville, Voyage dans la Grèce, Paris 1820, μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει ὅτι ἐν τῷ Φρουρίῳ εὗρε νόμισμα τῆς Τρίκκης μετ' ἐπιγραφῆς ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερὰ γεγραμμένην ΝΩΙΑΚΚΙΡΤ = ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ, ἔχον ἐκ μὲν τῆς μιᾶς ὄψεως ἵππον τρέχοντα, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας γυμνόν τινα, κυριττόμενον ὑπὸ ταύρου.

Ἡ ἀπὸ τοῦ Φρουρίου θέα εἶναι μαγευτικῶς θαυμασία ἔχουσα μεσημβρινῶς καὶ ἀνατολικῶς τὴν πόλιν τῶν Τρικκάλων καὶ τὴν ἀναπεπταμένην Θεσσαλικὴν πεδιάδα μέχρι Καρδίτσης καὶ Φαρσάλων. Πρὸς βορρᾶν τὴν σειρὰν τῶν Καμβουνίων ὀρέων καὶ πρὸ αὐτῶν τὰς Μονὰς τῶν Μετεώρων, δυτικῶς δὲ τὴν σειρὰν τῶν ὀρέων τῆς καταφύτου Πίνδου (σήμερον Κόζιακα).

Ἀδείᾳ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ἐπεχείρησα δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἐν τῷ Φρουρίῳ Τρικκάλων, ὅπου βεβαίως ἔπρεπε νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὑπῆρχεν ἡ ἀκρόπολις τῆς ἀρχαίας Τρίκκης. Πλὴν τούτου κατὰ παράδοσιν τῶν κατοίκων ὑπῆρχεν ἐκεῖ, ἔξωθεν τῆς δευτερας πύλης ἀριστερά, ἀρχαία βυζαντιακῶν χρόνων ἐκκλησία, εὑρεθεῖσα διά τινων ἐργασιῶν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας πρὸς οἰκοδομὴν κτιρίου· ἀλλ' αἱ ἀνασκαφαὶ ἡμῶν φθάσασαι εἰς βάθος 4 περίπου μέτρων μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους οὐδὲν ἀπεκάλυψαν ἴχνος ὑποτιθεμένου ναοῦ, ὅπως οὐδὲ ἀλλαχοῦ τοῦ Φρουρίου γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἀνεκάλυψαν ἴχνη ἀρχαιότητος.

Ἀλλὰ βεβαίως ἐκεῖ, εἰ μή τι ἄλλο ἱερὸν ἦν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, πάντως ὅμως ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀκραίας Ἀρτέμιδος, ὡς πιστοῦται τοῦτο ἐκ τῆς εὑρέσεως ὑπ' ἐμοῦ ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς τῇ ΑΡΤΕΜΙΔΙ ΑΚΡΑΙΑ (ὅρα σελ. 46). Ἕνεκα ὅμως τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καταστροφῶν καὶ ἐρημώσεων, οὐδὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ σῶον. Τὴν τύχην ταύτην ὑπέστη καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀκραίας Ἀρτέμιδος, τίς οἶδε πότε καὶ πῶς.

Ἡ εὕρεσις ὅμως τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὑπὸ τῇ ἀκροπόλει εἶναι σπουδαιοτάτη κατὰ τοῦτο ὅτι καθιστᾷ ἡμῖν γνωστὸν τὴν ὕπαρξιν ἐκεῖ ναοῦ Ἀρτέμιδος, περὶ οὗ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονεύει οὐδέν.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἔνθα ὑπῆρχεν Ἀσκληπιεῖον, ὑπῆρχε καὶ ναὸς Ἀρτέμιδος (πρβ. Παυσ. 2, 27), ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ ἐν Τρίκκῃ ἐλατρεύετο ἡ Ἄρτεμις. Καὶ ἀφοῦ ἐν τῇ πεδιάδι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο ὕψωμα, ὅπερ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀκρόπολις τῆς Τρίκκης, καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη πάντως ἐκεῖθεν κατέπεσε τυχαίως ἢ καὶ μετενεχθεῖσα ἐχρησιμοποιήθη ἐν ᾧ χώρῳ εὑρέθη.

Ἐπὶ τοῦ Φρουρίου, ἐπὶ τῆς ἀνατολικομεσημβρινῆς αὐτοῦ ἄκρας, σώζεται ὑψηλὸς πύργος λιθόκτιστος τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε μέγα ὡρολόγιον. Ὁ γραφικὸς οὗτος πύργος ὑπέρκειται τῆς πόλεως καὶ εἶναι ὁρατὸς ἐκ μακρᾶς ἀποστάσεως, σήμερον δὲ ἐρημωθεὶς χρησιμεύει μόνον ὡς ἐνδιαίτημα κοράκων.

Ε

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΘΕΣΕΙ ΑΛΩΝΙΑ ΦΛΑΜΠΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Ἡμίσειαν ὥραν δυτικῶς τῶν Τρικκάλων κατὰ τὴν θέσιν *Ἀλώνια Φλαμπουλιώτικα*, ἐν τοῖς κτήμασι τοῦ κ. Χρ. Λεονταρίδου, ἐνήργησα ἐπίσης ἀνασκαφὰς ἐπὶ τετραήμερον. Ἀποτέλεσμα τῶν ἐνταῦθα ἐργασιῶν ἡμῶν ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις ὁλοκλήρου νεκροταφείου ἁπλῶν τάφων τῶν τελευταίων Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἀνεσκάφησαν πλείονες τῶν 50 τάφων ἔχοντες βάθος 0,60—1 μέτρου καὶ κεκαλυμμένοι διὰ μαρμαρίνων παχειῶν πλακῶν καί τινες κεραμοστεγεῖς

Κτερίσματα εὑρέθησαν ἐν αὐτοῖς ὀλίγα καὶ ταῦτα ἦσαν ἀγγεῖα κοινότατα, μελαμβαφῆ, λήκυθοι καὶ σκύφοι, ἅπαντα ἄνευ τινὸς παραστάσεως καὶ νομίσματά τινα τῶν τελευταίων Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὡς καί τινα χριστιανικά.

Ἐκ τῆς ἀνευρέσεως τοσούτων τάφων ἐν ἑνὶ χώρῳ οὐδὲν ἄλλο νομίζομεν καταδεικνύεται, ἢ ὅτι ἐνταῦθα ἦν ἴσως νεκρόπολις προαστείου τινὸς τῆς μεγάλης Θεσσαλικῆς πόλεως Τρίκκης, διότι τὸ νεκροταφεῖον τῆς Τρίκκης κεῖται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ληθαίου, κατὰ μῆκος τῆς πόλεως καὶ ἐξετείνετο μέχρι τοῦ σημερινοῦ νεκροταφείου τῆς πόλεως Τρικκάλων.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Τὸν κάτωθι ἐνεπίγραφον λευκὸν λίθον, ὃν πρῶτοι ἡμεῖς δημοσιεύομεν ἐνταῦθα, εὕρομεν φυλασσόμενον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Σχολείῳ Τρικκάλων· ἄγνωστον ποῦ ἀκριβῶς εὑρέθη. Ὡς ὁ Σχολάρχης κ. Σ. Χατζόπουλος προφορικῶς μοὶ ἀνεκοίνωσεν, εὑρέθη ἔν τινι τῶν πέριξ τοῦ Σχολείου οἰκιῶν.

Ὁ λίθος οὗτος περιέχει δύο ἐπιγραφὰς ἐπιτυμβίους, πεποιημένας εἰς πενταμέτρους καὶ ἑξαμέτρους στίχους, καὶ ἡ μὲν ἄνωθεν, ἐκ στίχων ὀκτὼ ἀποτελουμένη, εἶναι πεποιημένη ἐν Δωρικῇ διαλέκτῳ, ἡ δὲ κάτωθεν ἐξ ὀκτὼ ἐπίσης στίχων ἐν Ἰωνικῇ.

Ὁ λίθος εἶναι ἐλλιπὴς ἐξ ἀριστερῶν. Ὡς δὲ ἐκ τοῦ μέτρου φαίνεται λείπει τὸ ἥμισυ σχεδὸν, τούτου ἕνεκα καὶ ἡ ἔννοια τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι ἀσαφής. Τὸ ὕψος τοῦ λίθου εἶναι 0,28 τὸ πλάτος 0,25.

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ἀνάγεται ἡ ἐπιγραφὴ εἰς τοὺς 150—100 πρὸ Χ. χρόνους.

1

. . . ΑΡΟΔΟΙΠΟΡΕ ΤΟΥΜΟΝ ΕΠΙΓΝΟΥΣ
ΤΕ]ΜΕΝΟΣ ΣΤΕΙΧΕ ΚΑΤΑ ΤΡΑΠΙΤΟΝ
ΟΝΔΕΥΣΣΕΙΣ ΞΕΝΕ ΤΩΔΥΠΟΤΥΜΒΩ Ι

ΟΝ ΓΗΡΥΝΥΠΟΝΤΑ ΤΑΦΩ Ι
Ε]ΝΑΣΚΛΑΠΙΩ Ι ΑΝΕΦΥΛΑΞΕΝ
ΞΑΝΑΕΙΡΑΜΕΝΟΣ
Ε]ΠΙΓΝΟΥΣΑΝΔΡΑΔΙΚΑΙΟΝ
Χ]ΩΡΟΝ ΕΣ ΕΥΣΕΒΕΩΝ

ΠΛΟ]ΥΤΩΝ ΚΑΙ ΦΕΡΣΕΦΟΝΕΙΑ
ΣΕΟΝ ΕΣ [Π]ΡΟΠΥΛΟΝ
ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ [Η]ΝΕΦΥΛΑΞΕΝ
[ΚΑ]ΙΔΟΞΑΝ ΑΕΙΡΑΜΕΝΟΣ
ΤΩΝ ΚΑΘΑΡΑΝ ΔΕ ΦΥΛΑΞΑΣ
ΤΟ]ΝΔΕΛΕΛΟΝΧΕ ΤΑΦΟΝ
ΓΕΝΟΣ ΕΝ ΠΟΛΙΗΤΑΙΣΙ
[ΟΥ] ΤΟΣ ΑΝΑΓΡΑΦΕΤΑΙ

2

ΑΡΤΕΜΙΔΙ ΑΚΡΑΙΑ ΧΑΡΟΠΙΣ ΦΙΛΟΚΡΑΤΟΥΣ
ΑΜΩΜΗΤΑ ΚΡΑΤΙΝΟΥ
ΛΥΤΡΟΝ.

Τὴν ἄνωθι ἐπιγραφὴν εὗρον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Ἀθ. Χατζηγώγου, κειμένην παρὰ τὸ Νομαρχεῖον. Εἶναι κεχαραγμένη ἐπὶ τοῦ ἄβακος Δωρικοῦ κιονοκράνου.

Ἡ ἔννοια τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἶναι ὅτι αἱ δύο ἀναφερόμεναι γυναῖκες ἡ *Χαροπὶς Φιλοκράτους* καὶ ἡ *Ἀμωμήτα Κρατίνου* ἀνέθηκαν αὐτὴν τῇ Ἀρτέμιδι Ἀκραίᾳ ἐπὶ ἀπελευθερώσει ἐκ τῆς δουλείας μᾶλλον ἢ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας.

Τὸ ἐπίθετον *ἀκραῖος*, ὡς γνωστόν, ἀποδίδοται τοῖς θεοῖς τοῖς ἐπὶ ἀκροπόλεων λατρευομένοις. Ἐνταῦθα τὸ ἐπίθετον

ἀκραία τὸ πρῶτον ἀποδιδόμενον τῇ Ἀρτέμιδι, δεικνύει ὅτι ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος.

Τὸ σπουδαῖον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἶναι ὅτι τὸ πρῶτον νῦν μανθάνομεν τὴν ὕπαρξιν ναοῦ Ἀρτέμιδος ἐν Τρίκκῃ. Μηκ. τοῦ ἄβακος 0,77 παχ. 0,16. Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ἀνήκει εἰς τὴν Β΄ πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΝ ΤΡΙΚΚΑΛΟΙΣ

Ἐν Τρικκάλοις κατὰ τὰς ἐρεύνας μου ἀνεκάλυψα ἐν διαφόροις οἰκίαις καὶ τὰ κάτωθι περιγραφόμενα ἀρχαῖα, ἅτινα περισυλλέξας κατέθηκα ἐν τῷ Νομαρχιακῷ καταστήματι, ἱδρύσας ἐκεῖ προσωρινῶς μικρὰν ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν τῶν τοπικῶν ἀρχαιοτήτων, ὡς πυρῆνα μέλλοντος Μουσείου.

1. Εἰκονιστικὴν κεφαλὴν νεανίου, φυσικοῦ μεγέθους, φέροντος βραχὺν πώγωνα μετὰ μύστακος καὶ οὔλην κόμην Ὀφρῦς καὶ κόραι ὀφθαλμῶν πλαστικῶς δεδηλωμέναι. Ρὶς ἀποκεκρουμένη. Εὑρέθη παρὰ τὴν κοίτην τοῦ Ληθαίου, πλησίον τῆς καείσης καὶ νῦν ἀνοικοδομηθείσης Μητροπόλεως, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Δημ. Καστρακίτσα. (ἰδ. εἰκόνα ἐν πίν. 11 φ).

2. Κορμὸν μικροῦ παιδὸς γυμνοῦ, ἔχοντος τὸ ἱμάτιον περιειλιμμένον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος καὶ καθικνούμενον μέχρι τῶν ποδῶν, διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κρατοῦντος ἐν ἀγκάλῃ εἰδώλιον μικροῦ παιδός. Ἐλλείπουσιν ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ, ὁ δεξιὸς πούς ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ μηροῦ καὶ ὁ δεξιὸς βραχίων ὁλόκληρος. ὕψος 0,53. (ἰδ. εἰκόνα ἐν πίν. 12.)

3. Τὸ ἐν πίνακι 10φ εἰκονιζόμενον ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον εἶδον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Σχολείῳ, ὅπου μετὰ καὶ ἄλλων μοὶ ἐπέδειξεν ὁ Σχολάρχης κ. Σ. Χατζόπουλος. Ὡς δὲ ἔμαθον εἶχε μετακομισθῇ ἐκεῖ ἐκ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ληθαίου, ἔνθα εὕρομεν ἡμεῖς νεκροταφεῖον τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων.

Εἶναι τοῦτο ἀνάγλυφον ἐν πλαισίῳ μετὰ παραστάδων

καὶ ἀκρωτηρίων ἄνωθεν, ἔχον ἐν τῷ μέσῳ ῥόδακα ἀνάγλυπτον. Ὕψ. 0,60. Εἰκονίζει νεανίαν ἔφιππον. Κάτωθεν τοῦ ἀναγλύφου εἶναι ἡ ἑξῆς ἔμμετρος ἐπιγραφὴ τῶν μετὰ Χρ. χρόνων.

Πρὸς γάμον ἐρ-
χόμενον καὶ εὐ
στεφάνοις ὑμε-
ναίοις ἥρπασε Νει
κιάδην ὁ φθονε-
ρος θάνατος καὶ
νῦν οὐ θαλάμων
γυ]νὴ ν . . φω . . .

3

. . . .

ΑΠΟΛΛΟΝΑΝΔΡω ΑΙΓΙΝΕΙ

. . . .

Τὴν ἄνωθι ἐπιγραφὴν εὗρον ἐν τῷ χωρίῳ *Καρβολεπενίτσα* τοῦ δήμου Πιαλίων, ἐντετοιχισμένην ἔξωθεν τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Εἶναι βάθρον ἀναθηματικὸν ἐκεῖ που ἱδρυμένον ποτὲ εἰς Ἀπολλόνανδρον τὸν Αἰγινέα. Τὸ ὄνομα Ἀπολλόνανδρος τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἀπαντᾷ. Τὸ Αἰγίνιον εἶναι αὐτὴ ἡ Καλαμπάκα.

Τοῦ πρώτου καὶ τρίτου στίχου τὰ γράμματα, ὡς λίαν ἐφθαρμένα, εἶναι δυσδιάγνωστα. Ὕψ. 0.12 Μῆκ. 0.50.

4

ΑΝΤΙΓΟΝΟϹ ΑϹΠΑ
ΖΟΜΕϹΕ ΧΕΡΕ ΠΑΡΟΔΙ
ΤΑΠΟΙΧΟΜΕΝΟϹ

Τὴν ἄνωθι ἐπιτύμβιον ἐπιγραφήν, ἐπὶ λευκοῦ λίθου κεχαραγμένην, εὗρον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ι. Νικολάου, παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Τρικκάλων. Ἡ διὰ τοῦ *ε* ἀντὶ *αι* γραφὴ τῆς λέξεως χαῖρε δὲν εἶναί τι σπάνιον ἐν τοῖς χρόνοις τῆς παρακμῆς.

5

Τὴν κάτωθι ἐπιγραφὴν εὗρον ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας τοῦ κ. Μπικοπούλου κειμένη παρὰ τὴν δεξιὰν τοῦ Ληθαίου ὄχθην. Εἶναι στήλη ἐπιτύμβιος τεθραυσμένη κατὰ τὸ ἥμισυ ἐφ' ἧς εἰσι γεγραμμένα Ῥωμαϊκῶν χρόνων γράμμασι τὰ ἑξῆς·

σ . . . . σ μενον ἠδὲ βροτοῖσιν
. . . κον [κοι]νὸς ἔχει θάνατος
. . ἄκοι[τ]ις ὀδυρομένη μελάθροισιν
[ον πόσιν ἀλλήκ]τοις δάκρυσιν Ἀντιγόνη.

Ἐκ τοῦ σωζομένου τεμαχίου καταφαίνεται ὅτι τὸ ἐπίγραμμα ἦν πεποιημένον ἐν μέτρῳ ἡρωελεγειακῷ.
Ὕψος τῆς στήλης 0,65, πάχος 0,15.

(Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ τοῦ ἔτους 1889 ἐν σελ. 212 ὑπὸ τοῦ Γυμνασιάρχου κ. Ε. Κούση).

6

Τὰ κάτωθι δημοσιευόμενα τεμάχια ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν εὑρέθησαν κατὰ τὴν κατεδάφισιν τοῦ ἐν τῇ κάτω πλατείᾳ τῆς ἀγορᾶς Ὀθωμανικοῦ Τεμένους·

ΤΕΤΡΑΤΟΝ ΑΥΞΗΘΕΝ ΑΕΤΙΩΝ ΧΡΟΝΟΥ Ο ΠΑΙΣ

ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τεμαχίου·

ΙΠΠΙΑΣ ΑΝ ΔΙΟΜΑΧΗ ΥΠΝΟΝ ΑΝΔ[ΡΟ]ΜΑΧΟΝ

Τὰ τεμάχια ταῦτα προέρχονται ἐξ ἐπιτυμβίου πλακός.

(Ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ 1890 ἐν σελ. 88).

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Τὰ κατωτέρω ἐν πίνακι 6ῳ ὑπ' ἀριθ. 1—9 ἀπεικονιζόμενα νομίσματα ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ εὕρομεν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ Παλαιοκάστρου ἐπὶ τοῦ ὄρους Κόζιακα, ἐν ᾧ στρώματι καὶ τὰ ἀνωτέρω ἐν τοῖς πίναξι 2ῳ καὶ 3ῳ ἐκ μετάλλου εὑρήματα

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Φίλιππος Β' (359—336 π. Χ.)

1. Ꝛ διώβολον—πίν 6,ἀρ.1. Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος νεανική, ἀγένειος, μετὰ στροφίου ἄνωθεν τοῦ μετώπου δεδεμένου, πρὸς δεξιά, ἐν κύκλῳ σφαιριδίων.

ΦΙΛΙΠΠΟΥ ἄνωθεν ἱππέως παιδὸς ἐπὶ ἵππου τριποδίζοντος πρὸς δεξιά. Κάτωθεν τοῦ σώματος τοῦ ἵππου [A] Τὸ ὅλον ἐν πεδίῳ ἐγκοίλῳ.

Νόμισμα ἀνέκδοτον, ὡς τοῦ μονογράμμου ἀγνώστου ὄντος τῷ Müller.

Numismatique d' Alexandre le Grand, de Philippe II et III.

2. Ꝛ διώβολον πίν. 6,ἄρ. 2. Ὁμοίως.

Ὁμοίως, ἀλλ' ἄνευ τοῦ μονογράμμου, φέρον *μηνίσκον* ☾.

Τὸ αὐτὸ τῷ παρὰ Müller, ἔ.ἀ.ὑπ'ἀρ. 148(ἀβέβαια Μακεδονίας).

3. Ꝛ διώβολον=πίν.6,ἀρ.3. Ὁμοίως.

Ὁμοίως, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ἵππον ἔχει *κλαδίσκον*.

Τὸ αὐτὸ τῷ παρὰ Müller, ἔ.ἀ. ὑπ'ἀρ.241 (ἀβέβαια Θεσσαλίας καὶ Ἑλλάδος).

Δημήτριος Β΄ (239—229 π. Χ.)

4. Ἀ 15 χιλιοστῶν. Μακεδονικὴ ἀσπίς, ἐφ' ἧς ὡς ἐπίσημον μονόγραμμον ⅌ ἤτοι ΔΗΜΗΤΡΙ[ΟΥ] πίν. 6 ἀρ.9. — ΒΑ—ΣΙ παρὰ Μακεδονικὴν περικεφαλαίαν.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Λάρισσα (περὶ τὸ 350 π. Χ.)

5. Ἀ δίδραχμον=πίν.6,4. Κεφαλὴ ἀντωπὸς τῆς κρηναίας νύμφης Λαρίσσης μετὰ βοστρύχων κυματιζόντων ἐν κύκλῳ σφαιριδίων. — ΛΑΡΙΣ ἄνωθεν, ΑΙΩΝ κάτωθεν. Ἐν τῷ ἐξέργῳ ἵππος βοσκόμενος πρὸς δεξιά. Πεδίον ἔγκοιλον.

6-7 Χ 20 χιλ. πίναξ 6, 5-6 ὁμοίως — ΛΑΡΙ—Σ ἄνω καὶ ἔμπροσθεν, ΝΩΙΑ. Ἐν τῷ ἐξέργῳ ἵππος βαδίζων πρὸς δεξιά, οὗ κάτωθεν ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μὲν κομματίου γωρυτός (;), ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου Θ.

ΦΑΡΣΑΛΟΣ (περὶ τὸ 300 π. Χ.)

8. Χ 20 χιλ. – πίναξ 6.ἀρ.8. Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς ἀντωπός, μετὰ φαλοφόρου περι — Ἱππεὺς κρανοφόρος καὶ θωρακοφόρος ἀκοντίζων ἐπὶ ἵππου

κεφαλαίας. τρέχοντος πρὸς δεξιά, παρ' αὐτὸν δὲ πεζὸς τρέχων μετὰ δόρατος ἐπ' ὤμου. Πρὸς δεξιὰ κάτωθεν Φ[Α]ΡΣ(α)

ΗΠΕΙΡΟΣ

Πύρρος (295—272 π. Χ.)

9. Ά 27χιλ.=Πίναξ 8, ἀρ. 7. Κεφαλὴ Διὸς Δωδωναίου πρὸς δεξιὰ δαφνοστεφής. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ἄνωθεν, ΠΥΡΡΟΥ κάτωθεν Κεραυνοῦ. Τὸ ὅλον ἐν στεφάνῳ δρυός.

(α) Ὁ διευθυντὴς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου κ. Ι. Σβορῶνος, ὡς προφορικῶς ἀνεκοίνωσέ μοι, ταυτίζει τὸν ὄπισθεν τύπον τοῦ νομίσματος τούτου πρὸς τὸ ἐν Δελφοῖς ἀνάθημα τῶν Φαρσαλίων, περὶ οὗ ὁ Παυσανίας (Χ, 13, 5) γράφει· Φαρσάλιοι δὲ (ἀνέθεσαν). Ἀχιλλέα τε ἐπὶ ἵππῳ, καὶ ὁ Πάτροκλος συμπαραθεῖ οἱ τῷ ἵππῳ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

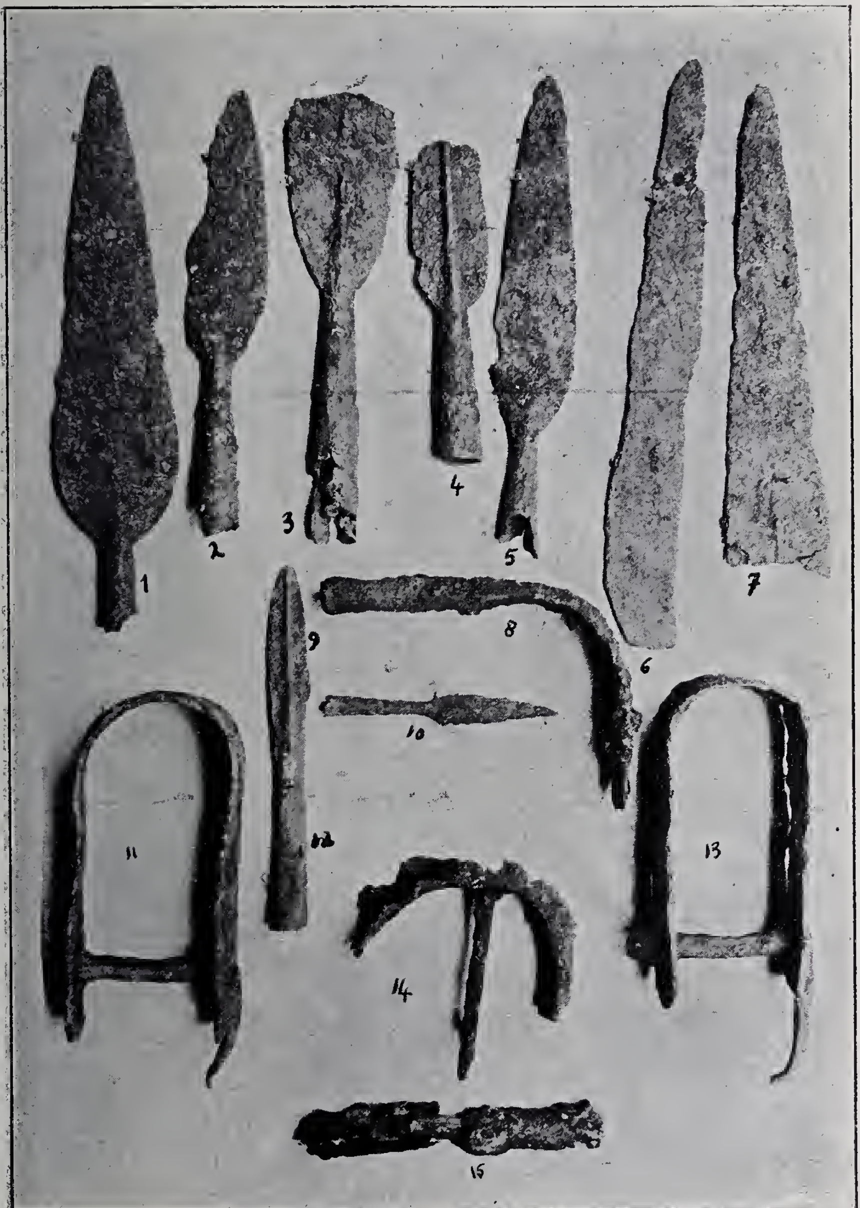
Τοσαῦτα ἐν συντόμῳ περὶ τῶν ὑπ' ἐμοῦ ἔν τε τῇ πόλει τῶν Τρικκάλων καὶ ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Κόζιακα, κατ' Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον τοῦ 1902, γενομένων δοκιμαστικῶν ἀνασκαφῶν. Ἐν ᾧ δὲ ἐκ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνῶν οὐδὲν σαφὲς καὶ ὡρισμένον συμπέρασμα εἶχε συναχθῇ οὐδὲ περὶ τῆς θέσεως αὐτῆς τῆς ἀρχαίας Τρίκκης, διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἡμῶν, οὐ μόνον ἱκανὰ σημεῖα τῆς ἀρχαίας πόλεως καθωρίσθησαν, ἀλλά, τὸ καὶ σπουδαιότατον, νομίζομεν ὅτι ἀνεύρομεν αὐτὸν τὸν περίβολον τοῦ παναρχαίου καὶ περιπύστου Ἀσκληπιείου, ὡς καὶ σοφοὶ Γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι, ἐπισκεφθέντες τελευταίως τὰ ἀνακαλυφθέντα ὑφ' ἡμῶν τείχη τοῦ τετραπλεύρου οἰκοδομήματος τῆς Δ' πρ. Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, ἐν τῇ πόλει τῶν Τρικκάλων, παρεδέχθησαν τὴν εἰκασίαν ἡμῶν περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἀσκληπιείου ἐνταῦθα.

Ἡ περαιτέρω ἐκσκαφὴ τοῦ μέρους τούτου ἐναπόκειται ἤδη εἰς τὰς χρηματικὰς ἐπικουρίας εἴτε τοῦ ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς προκαταρξαμένου αὐτῆς δήμου Τρικκαίων, εἴτε τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

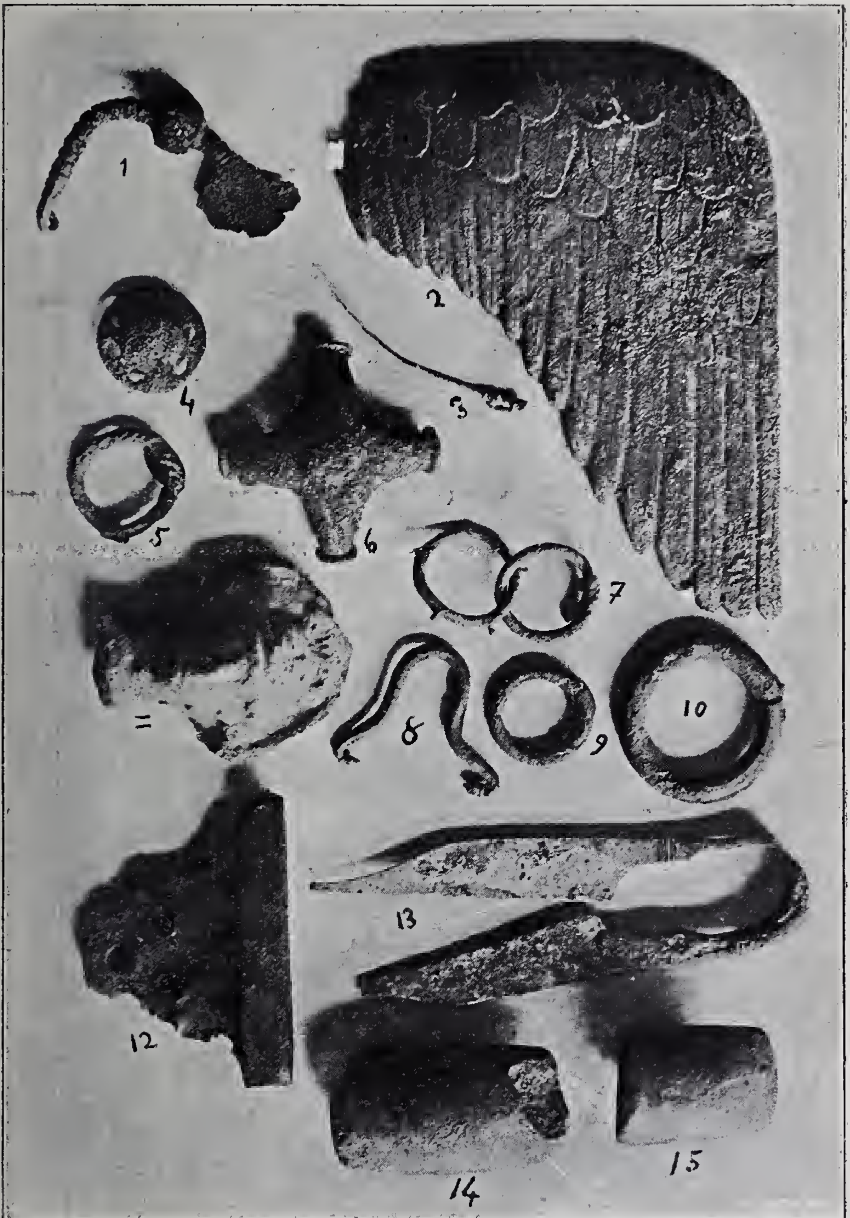
Ἐν τέλει ὀφείλω καὶ δημοσίᾳ ἐνταῦθα νὰ ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας μου τῷ πρώην Νομάρχῃ κ. Ν. Δημητριάδῃ, ὅστις διηυκόλυνεν ἐν πολλοῖς τὸ ἔργον ἡμῶν διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ συνδρομῆς καὶ τοῦ μεγάλου διαφέροντος ὑπὲρ τῶν ἀρχαιοτήτων, ὡς καὶ τῷ πρώην Δημάρχῳ κ. Π Χατζηγάκῃ προθύμως παρασχόντι μοι πᾶσαν δυνατὴν εὐκολίαν καὶ τῷ κυρίῳ Χρ. Λεονταρίδῃ πολλαχῶς συνδραμόντι μοι διὰ τῶν τοπογραφικῶν αὐτοῦ γνώσεων.

Ἀθήνησι, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1903.

Π. Καστριωτης
Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων

Πίναξ 2ος.

Πίναξ 3ος.

Πίναξ 4ος.

Πίναξ 5ος.

Πίναξ 6ος.

Πίναξ 7ος α΄.

Πίναξ 7ος β΄.

Πίναξ 8ος.

Πίναξ 9ος.

Πίναξ 10ος.

Πίναξ 14ος.

Πίναξ 12ος.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

1. Τὰ Μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν, ἤτοι περιγραφὴ ἱστορική, ἀρχαιολογική, τοπογραφικὴ τῆςτε πόλεως καὶ τῶν Μνημείων αὐτῆς, ἔκδοσις Δ'. Ἀθήνησι 1902 δρ. 3.

2. The Monuments of Athens an historical and archaeological description, translated from the Greek by Agnes Smith[Mrs Lewes]London 1884. frs. 5.

3. Οἱ Δελφοί, Ἱστορικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ αὐτῶν περιγραφὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων πηγῶν καὶ τῶν ἀνασκαφῶν. Ἀθήνησι 1894. δρ. 2.

4. Περιήγησις ἀνὰ τὴν Τρωάδα κατὰ Μάϊον τοῦ 1881. Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ἔργου τοῦ Schliemann. » 2.

5. Die Demen von Attika. Leipzig 1886. » 3.

6. Κατάλογος τῶν Γλυπτῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου. Ἀθήνησι 1896. » 2.

7. Κατάλογος τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως. » 2.